

In de Branding

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

KNNV afdeling Voorne - mei 2019 - Nr 2

THEMA

Digitalisering

Uitgelicht: Digitalisering bij natuuronderzoek komt op gang
Natuur dichtbij: Als bomen konden spreken...
en verder: de geolocator, de steur, digitale middelen en natuurstudie en
de boerenzwaluw

In de BRANDING

tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de BRANDING bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar: 1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november. Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat & foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl
Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der Knaap, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van der Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2019

met automatische incasso: € 33,50

huisgenootleden: € 9,75

jeugdleden (tot 26 jaar): € 15,75

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Bestuur:

Voorzitter: Theo Briggeman

tbriggeman@upcmail.nl 0180-620 594

Secretaris: Peter Vermaas

secretaris@voorne.knnv.nl 0181-324 058

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het adres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Penningmeester: Marianne op den Dries

penningmeester@voorne.knnv.nl 0181-318 329

Natuurhistorisch secretaris: Tom van Wanum

tomvanwanum@xs4all.nl 0181-625 538

Ledenadministratie: Marianne op den Dries

ledenadministratie@voorne.knnv.nl 0181-318 329

Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere ledenmutaties naar het adres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

PR aanspreekpunt: Hans op den Dries

lunde06540@upcmail.nl 0181-318 329

Leden

Erik Ketting

e.ketting6@upcmail.nl 0181-632 086

Jos Schreiner

j.schreiner@upcmail.nl 06-37310760

Internetsite KNNV afd. Voorne

http://www.knnv.nl/voorne

Webmaster: John van der Knaap

webmaster@voorne.knnv.nl 0187-470 047

Werkgroepen:

Paddenstoelen: vacant

Planten: Theo Hagendoorn

hagendoorn@hotmail.com 0181-404 362

Insecten: Wim Prins

prinswn@gmail.com 0181-484 116

Vogels: Peter Vermaas

p.vermaas@gmail.com 0181-324 058

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen

janalewijdijkhuizen@kpnmail.nl 0181-484 098

© KNNV afd. Voorne

Voorpagina: foto Peter Vermaas - Brandgans Rood-Y
Het thema voor IdB nr. 3 in 2019 is "Klimaat"

Voorwoord

Het is eind maart en de lente dient zich aan. De tijftaf is al massaal te horen. In onze tuin zijn zo'n twintig bruine kikkers aangekomen en met de productie van kikkerdril begonnen. Vroege Vogels meldt dat in Spijkenisse een kolibrievlinder is gespot. Deze dag-actieve nachtvlinder is in 2019 de soort van het jaar. Vorig jaar is deze trekvlinder enorm in aantal toegenomen, onder andere vanwege de warme zomer. De afgelopen winter bleek zij zelfs te overwinteren. Een mooie aanleiding om eens na te gaan hoe de soort zich dit jaar ontwikkelt. Het bestuur roept u op uw waarnemingen via onze website digitaal door te geven. "Digitalisering" is ook het thema van deze In de Branding. Piet Mout beschrijft in zijn bijdrage de grote hoeveelheid digitale veldgidsen die er tegenwoordig bestaan. Hij beperkt zich tot vogel- en plantengidsen in de vorm van apps en websites. Gaat u vooral ook eens naar onze website waarin u een flink aantal sites met één klik met de muis kunt bezoeken. Ook over vogelgeluiden en natuurgebieden is op die manier veel informatie beschikbaar. Het onderwerp van digitale natuurboeken leidde binnen de redactie tot de nodige discussie. Zitten de leden daar nu op te wachten? Neemt u niet veel liever een papieren gids mee of juist u deze ontwikkeling juist toe? Het leek ons goed u in ieder geval over de snelle ontwikkelingen op dit gebied te informeren. We horen graag van u wat u er van vindt. Omdat onze afdeling veel onderzoek verricht, richten we ons ook op de ontwikkelingen in het digitale vogelonderzoek. Tom van Wanum neemt u mee naar de interessante ontwikkelingen in het onderzoek met geolocators, in het bijzonder bij trekkende boerenzwaluwen. Ze zwermen over heel Afrika uit om daar te overwinteren. De heenweg duurt 29 en de terugtocht 32 dagen. Met eenvoudig ringwerk was dat niet naar boven gekomen. Rond de Kerst 2018 namen we trouwens zelf op Strype-monde (Rockanje) een grauwe gans waar met een GPS-zender om de nek. Bij nader

onderzoek bleek deze gans in Zweden te zijn geringd. De betreffende gans blijkt in negen uur vanuit Zuid-Zweden non stop naar Strype-monde te zijn gevlogen. Leest u de eerste bevindingen van de Zweedse wetenschappers in een Engelstalig artikel. Een primeur van ons magazine!

Bij ons eigen onderzoek wordt ook steeds vaker gebruik gemaakt van digitale hulpmiddelen. Wim Prins vertelt in zijn bijdrage over de manier waarop de vlinderwaarnemingen via het notitieboekje in het veld, eenmaal thuis aangekomen, digitaal aan de Vlinderstichting worden doorgegeven. Hierdoor ontstaat ook in landelijk opzicht een snel en actueel beeld van de vlinderstand in Nederland. In een overzichtsaftikel wordt tevens beschreven hoe ver de afzonderlijke werkgroepen zijn gevorderd met het gebruik van digitale onderzoeksmethoden. De Plantenwerkgroep is zover dat de tablet in het veld wordt meegenomen om daar online de waarnemingen in te voeren. Verwacht mag worden dat deze ontwikkeling zich zal doorzetten, al zijn er nog de nodige problemen te overwinnen.

Als u dit voorwoord leest, is ook de eerste (vogel-) cursus al weer achter de rug. Een viertal andere cursussen staat dit jaar op de agenda. Houdt u de Nieuwsbrief in de gaten of kijk op de website en schrijf u in. Er is weer veel moois te leren!

Theo Briggeman
voorzitter

In dit nummer

- 2 Voorwoord
- 1 Activiteiten kalender
- 2 Vogelexcursie naar de Groene Jonker
- 2 Libellenexcursie naar de Avelingen
- 2 Kleurringen bij vogels
- 3 Naschrift (bij de voorplaat)
- 3 De kolibrievlinder: soort van het jaar 2019
- 3 Trekgedrag bij vissen
- 5 Greylag geese stepping out of anonymity
- 6 Digitale middelen en natuurstudie, een lofzang, een klaagzang en een wensenlijstje in een.
- 9 Natuur dichtbij: Als bomen konden spreken...
- 10 Insectenwerkgroep fladderde van analoog naar (gedeeltelijk) digitaal.
- 11 Vogelonderzoek met geolocators
- 13 Uitgelicht: Digitalisering bij natuuronderzoek komt op gang.
- 15 Van en over de werkgroepen
- 15 Verslagen
- 16 Onder de loep: De boerenzwaluw.

Activiteiten kalender

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Zaterdag 4-5	Vwg	Vroegevoegelexcursie met Hans op den Dries	05.00	P NM Kreekpad
Maandag 6-5	Pwg	Brielle ecologisch beheerde bermen (nog afspreken)	19.00	n.t.b.
Maandag 13-5	Pwg	Beningerslikken West PQ H	19.00	Zeedijk / Ruigendijk
Zaterdag 18-5	Pwg	Plantenexcursie kilometerhokstrepen	10.00	Groeneweg/ Katerwaalsedijk
Zondag 19-5	Vwg	Vogelexcursie Groene Jonker	07.00	P MacDonald Aveling Hoogvliet
Maandag 20-5	Pwg	Groene strand project Greenchoice totaal	19.00	PQ's Groene Strand
Maandag 27-5	Pwg	Spijkenisse Zuidrandpark	19.00	Sterrenwacht Tweelingen
Maandag 3-6	Pwg	Hellevoetsluis kanaalweg oostzijde en veerhaven	19.00	Kanaalweg Oostzijde
Zaterdag 8-6	lwg	Libellen excursie naar de Avelingen	08.00	P MacDonald Aveling Hoogvliet
Maandag 10-6	Pwg	Panweg en Sturmiaallei	19.00	P NM De Pan
Vrijdag 14-6	Vwg	Wandel mee met de Vwg	20.30	BC Tenellaplas
Maandag 17-6	Pwg	Merrevliet	19.00	Merrevliet
Maandag 24-6	Pwg	Brielle ecologisch beheerde bermen (nog afspreken)	19.00	n.t.b.
Maandag 1-7	Pwg	PQ's Slikken Van Voorne	19.00	P Slikken van Voorne
Maandag 8-7	Pwg	Quackgors	19.00	Heliushaven Hellevoetsluis
Maandag 15-7	Pwg	Waalhoek	19.00	Groeneweg/ Katerwaalsedijk
Maandag 22-7	Pwg	PQ Groene strand project	19.00	Strandweg
Zaterdag 27-7	lwg	Gecombineerde libellen en vlinderexcursie	14.00	BC Tenellaplas
Maandag 29-7	Pwg	Derryvliet	19.00	Verloren Kostdijk
Maandag 5-8	Pwg	Beningerslikken West PQ H	19.00	Zeedijk / Ruigendijk
Maandag 12-8	Pwg	Groene strand project Greenchoice totaal	19.00	Strandweg
Maandag 19-8	Pwg	Spijkenisse Zuidrandpark	19.00	Sterrenwacht Tweelingen
Maandag 26-8	Pwg	Panweg en Sturmiaallei	19.00	P NM de Pan
Zaterdag 31-8	knnv	Excursie-estafette	06.00/ 24.00	BC Tenellaplas
Maandag 2-9	Pwg	Waalhoek	19.00	Groeneweg

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://www.knnv.nl/voorne>
Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website <https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Grasmus

Activiteiten

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's. Verzamelen om 8:30 uur.

Zeetrekten

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trektelepost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig. Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Vroege vogelexcursie Breede-Water.

Zaterdag 4 mei: Vroege vogelexcursie, o.l.v. Hans op den Dries. Verzamelen 05.00 uur Parkeerplaats NM Kreekpad.

Sinds de beginjaren 90 organiseert de KNNV afdeling Voorne deze vroege vogelexcursie. De natuur van het Breede-Water is niet uniek, maar wel zeer soortenrijk in planten, dieren en al het andere wat de natuur kan bieden. Hans zal tijdens deze excursie vooral veel aandacht besteden aan de vogelzang. Natuurlijk doen we onze uiterste best om ook de vogels in beeld te krijgen. Vanaf de verschillende uitkijkposten hebben we zicht op diverse delen van het gebied. Voornamelijk op de plas, het Breede-Water, zullen we met enkele telescopen proberen de meeste vogels zo mooi mogelijk te laten zien. Naast vele andere vogelsoorten maken we ook veel kans op de zang van de boompieper en de boomleeuwerik. Zij hebben een geweldig mooie melodieuze zang. Ook planten, insecten en misschien zelfs een paar vroege paddenstoelen zullen niet aan de aandacht ontsnappen, er zijn namelijk altijd wel specialisten aanwezig die hierover iets kunnen vertellen.

De rondwandeling zal starten om 05.00 uur vanaf de Parkeerplaats van het Kreekpad en afhankelijk van de wens van de deelnemers eindigen rond 11.00 uur. Mochten er mensen eerder weg willen, dan is dat geen probleem. Als er behoefte is om er nog een extra uurtje aan vast te plakken, dan kan dat ook. Tot slot nog even dit: zorg voor de juiste kleren en schoeisel (regenjas, eventueel laarzen), muggenolie en wat te eten en te drinken, dan zorg ik en misschien nog enkele anderen voor iets bij de koffie en een telescoop. Mocht u een verrekijker hebben, neem deze dan zeker mee.

Graag tot dan,
Hans op den Dries (tel. 0181-318329)

Plantenexcursie kilometerhok strepen

Zaterdag 18 mei 2019 om 10:00 uur gaan we op verzoek van Floron (Floristisch Onderzoek Nederland) een kilometerhok(73-428) strepen in de polder Oudenhorn. Het strepen wil zeggen, alle planten die in het gebied van een vierkante kilometer voorkomen noteren. Van de rode lijst en aandachtsoorten noteren we de aantallen ook wel abundantie

genoemd, en de coördinaten. Traditioneel werden de gevonden planten op een lijst met planten aangestreept (vandaar de naam strepen). Bij deze streepexcursie gaan we gebruik maken van de app Nova van Floron. Met deze app worden de planten geregistreerd op een tablet of smartphone met de bijbehorende coördinaten, en kunnen na afloop gelijk geüpload worden naar de Verspreidingsatlas van Floron.

Tijdens de streepexcursie wordt er aan belangstellenden uitleg gegeven over de wilde planten die we tijdens de excursie tegenkomen.

De excursie duurt de hele dag dus neem wat te eten en te drinken mee. Stevige schoenen of laarzen worden aanbevolen want we gaan soms van het pad af. We verzamelen om 10:00 uur op de Groeneweg nabij de kruising van de Katerwaalsedijk (gemeente Abbenbroek). Op de website komt een link te staan met het verzamelpunt op Google maps.

Tot ziens,
Ineke Kuijs, Frans Overes en Erik Ketting

Vogelexcursie naar de Groene Jonker

Op zondag 19 mei een vogelexcursie naar de Groene Jonker onder leiding van Tom van Wanum. Verzamelen om 7.00 uur op de parkeerplaats van McDonald Hoogvliet (Aveling/A15).

Vlakbij de Nieuwkoopse Plassen ligt de Groene Jonker; een waterrijk natuurgebied met een grote plas, ruisende rietkragen en natte graslanden. Deze afwisseling in natuur zorgt voor een bijzonder gezelschap van weide- en moerasvogels. Elk jaargetijde zijn ze in grote aantallen te bewonderen.

In het natuurgebied de Groene Jonker kun je heerlijk en er is veel te zien! De Groene Jonker is nog jong en het gebied is volop in ontwikkeling, maar er worden al veel bijzondere vogels gezien. Steltkluten, geoorde futen en zelfs het schuwe porseleinhoen zijn hier voorbeelden van. De wandelroute door het gebied is 3,3 km lang, dus we hebben alle tijd om overal stil te staan en naar de vogels te kijken en te luisteren.

Graag aanmelden bij Tom van Wanum, 06-44694497 of tomvanwanum@xs4all.nl.

Libellenexcursie naar de Avelingen

Zaterdag 8 juni, libellenexcursie o.l.v. Tom van Wanum. Verzamelen 08.00 uur op de parkeerplaats van MacDonald Hoogvliet We gaan naar de Avelingen bij Gorinchem.

Het is een mooi gebiedje waar altijd wel wat te vinden is en waarvoor we niet ver hoeven te rijden. De doelsoorten van deze excursie zijn de **bruine korenbout**, vroege glazenmaker, glassnijder en natuurlijk de variabele waterjuffers.

Graag aanmelden bij Tom van Wanum, 06-44694497 of tomvanwanum@xs4all.nl

Kleurringen bij vogels

door Peter Vermaas

Een van de leukere apps die ik op mijn android-telefoon heb is BirdRing. In de toelichting bij de app in de Google Play store lezen we:

"BirdRing is bedoeld voor het waarnemen van vogels met kleurringen en metalen ringen voor wetenschappelijk onderzoek. Met BirdRing kun je de waarnemingen eenvoudig vastleggen. BirdRing helpt je met de locatie, datum, tijd en het bepalen van de juiste ringcode. BirdRing voorkomt veelgemaakte fouten, zoals letters of kleuren die niet worden gebruikt. Je kunt waarnemingen uploaden naar aangesloten websites en je kunt waarnemingen e-mailen naar jezelf in Excel (csv) formaat".

Als je regelmatig door een kijker of telescoop staat te turen, vallen sommige vogels op doordat ze voor onderzoek zijn gemerkt met herkenbare gekleurde ringen. Die ringen zitten meestal aan de poten, maar soms ook om de nek. Door verschillende kleuren met cijfer- en lettercombinaties te gebruiken zijn afzonderlijke vogels in het veld te herkennen. Door de volgorde van de verschillende kleurringen en de variatie van kleur en lettercodes op de ringen, wordt het aantal mogelijke unieke ringcombinaties flink groot. Met het blote oog zijn de codes meestal niet af te lezen, maar met een telescoop kom je een heel eind.

In Europa zijn verschillende ringprojecten actief voor diverse soorten vogels. Elk onderzoeksproject heeft zijn eigen kleurcombinatie, letter- of cijfercode en zelfs de plaats aan de poten onder of boven het gewricht maakt het mogelijk om een waargenomen vogel te registreren en daardoor zijn of haar levensloop te leren kennen.

Als je een vogel ziet met gekleurde ringen dan is het belangrijk om zo nauwkeurig mogelijk te noteren aan welke poot, welke kleuren zaten en welke cijfers of letters erop staan. Voor de duidelijkheid noteer je altijd links of rechts uitgaande van de vogel zelf. "Rechter poot" is dus niet afhankelijk van de manier waarop wij er tegenaan kijken, maar het is in dat geval ZIJN rechterpoot.

Het komt ook wel voor dat de kleuren die je denkt te hebben gezien niet blijken te kloppen. Kleurringen zijn gemaakt van kunststof dat kan verouderen, vervuilen of verbleken. Rood lijkt dan oranje. De oorspronkelijke kleuren zijn soms ook niet goed te zien. Wit, lichtblauw, mint ... het lijkt wel erg op elkaar. Probeer in ieder geval alles zo nauwkeurig mogelijk te noteren en ga, thuisgekomen, er eens rustig voor zitten bij de computer.

Alle ringprojecten zijn te vinden op de site www.cr-birding.org. Op deze site kun je, gewapend met de notities uit het veld, stapsgewijs, de vogel en het type ring-combinatie opzoeken en het mailadres van de onderzoekers vinden. Dan stuur je natuurlijk een mail naar de ringers met de gegevens van de vogel, de locatie en het tijdstip waarop je de waarneming gedaan

hebt en eventueel aanvullende informatie die voor het onderzoek nuttig kan zijn. Vraag de onderzoekers ook om het toezenden van de life-history van de vogel. Vaak krijg je dan na verloop van tijd een bericht terug waarin te lezen is wanneer de vogel geringd is en wie dezelfde code in de loop van zijn leven nog meer heeft gezien en waar dat was. Je ziet dan de leeftijd en de reislustigheid van het dier.

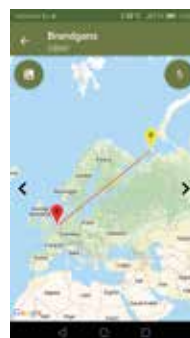
Soms krijg je dezelfde week nog een berichtje terug, maar het kan ook dat er maanden overheen gaan voordat de gegevens teruggekoppeld worden.

Dit alles doet wel een beetje denken aan flessenpost. Communicatie waar een heleboel geduld bij komt kijken. Je wil zo graag weten wie die vogel geringd heeft, waar hij vandaan komt, hoe oud hij is, waar hij nog meer gezien is. Kortom ... je wil directe bevrediging ... van je nieuwsgierigheid!

Maar het kan ook anders.

Een aantal ringprojecten heeft hun database gekoppeld met de app BirdRing. Wie daarvan gebruik maakt, krijgt in dat geval direct informatie over de waargenomen vogel.

Na het invoeren van de juiste kleuren en codes, op de kaart een speld plaatsen waar het dier zich bevindt, uploaden, voila!

overwinteren

overzomeren

Brandgans O8NV (oranje8 / zwartV) is op 8 augustus 2017 door Petr Glasov in Siberië geringd en zit nu op 2 februari 2019 bij Goe-dereede.

Brandgans L=Y6 (Mint-"tweebar" / geel6). L betekent "lime" oftewel mintkleurig; de = staat voor een dubbele streep of bar, dus geen letter of cijfer maar een, twee of drie banden rondom, wat ook kan voorkomen. Deze gans is op 7 oktober 2004 bij Ooltgensplaat geringd door Henk van der Jeugd. Vervolgens meer dan dertig keer op verschillende locaties waargenomen en gemeld om tenslotte op 23 februari 2019 door mij in de buurt van Willemstad gezien en in de app gezet te worden.

Naarmate er meer ringprojecten hieraan meedoen wordt de app steeds boeiender, maar je kan deze ook prima gebruiken om de kleuren en codes in je telefoon op te slaan.

Tot slot nog even dit. De vogels die gekleurringd

overzomeren

worden hebben er geen last van. Dat blijkt wel uit de leeftijd van sommige terugmeldingen. Ze worden ook niet geringd omdat het zo leuk staat, al die kleurtjes. De bedoeling is juist om zoveel mogelijk informatie te krijgen door onze waarnemingen. Dankzij uitgebreid en langdurig onderzoek op deze manier krijgen we een vrucht aan informatie waardoor de juiste maatregelen genomen kunnen worden om het leefgebied van de vogels te beschermen en verbeteren. Dus ... doe je best om je waarneming door te geven aan het ringproject. Dan heeft de vogel zich niet voor niets aan jou laten zien.

Naschrift (bij de voorplaat)

door Peter Vermaas

Op 6 april voerde ik een geringde brandgans in via de app BirdRing. Ik kreeg de melding om deze vogel met een rode ring (code Y) door te geven aan het ringproject, omdat het een gezenderde vogel betrof. Het antwoord dat ik kreeg, leest u hieronder.

Deze brandgans is afgelopen winter gevangen in Friesland (in de buurt van Gaast). Het gaat waarschijnlijk om een gans die broedt in Rusland, maar dat weten we pas zeker wanneer de vogel besluit om te migreren.

Het gaat om een vrouwtjes brandgans die het grootste deel van de winter in Friesland heeft doorgebracht, maar inmiddels een uitstapje richting Zuid-Holland heeft gemaakt.

De vogel is gevangen en gezenderd in het kader van het onderzoek naar de invloed van verstoring van ganzen met het oog op beperking van landbouwschade. Dit is een probleem wat in Friesland 's winters duidelijk speelt (eveneens in Zuid-Holland en Zee-land). De vraag is of het mogelijk is om het gedrag van de ganzen te sturen door ze in bepaalde gebieden te verjagen en in andere gebieden "op te vangen".

Met behulp van de zenders kunnen we zien hoe de vogels zich gedragen, of ze meer vliegen wanneer ze verstoord worden, en eventueel daardoor meer moeten eten. Daarnaast proberen we te achterhalen of ze leren om bepaalde gebieden te vermijden. Dit project is deze winter gestart en zal nog 2 winters doorlopen, dus op dit moment hebben we nog weinig informatie. Hopelijk komt daar komende tijd verandering in!

De kolibrievlinder: soort van het jaar 2019

door Theo Briggeman

De KNNV afdeling Voorne heeft de kolibrievlinder tot soort van het jaar 2019 uitgeroepen. We roepen inwoners van ons eiland, en onze leden in het bijzonder, op om meldingen van deze kleurrijke nachtvlinder gedurende het gehele jaar aan ons door te geven. Dat kan heel gemakkelijk via een melding op onze website, waar u een waarneming via een meldingsformulier kunt doorgeven en de vindplaats op een digitale kaart kunt intekenen. Ofschoon de kolibrievlinder eigenlijk een nachtvlinder is, vliegt zij overdag. Dat noemen we wel een "dagactieve nachtvlinder".

Ze overwinteren in Zuid-Europa en komen normaal gesproken pas in het voorjaar weer in Nederland terug. Dat lijkt echter te veranderen: steeds meer kolibrievlinders proberen in ons land te overwinteren. In de eerste maanden van dit jaar ontving de Vlinderstichting dan ook de nodige waarnemingen van deze soort. Afgelopen zomer, die gekenmerkt werd door langdurige warmte en droogte, zijn er ongewoon veel kolibrievlinders in Nederland waargenomen. Er werden 7000 exemplaren gezien. Normaal zijn dat er een paar honderd.

Hun aantal neemt sinds 2013 toe. Dat heeft onder andere met de gestegen temperatuur te maken. Kolibrievlinders houden van warmte en kunnen goed tegen droogte. Ze bezoeken ook gewoon uw voor- of achtertuin. De vraag die rijst is of deze ontwikkeling dit jaar verder doorzet. Geeft u daarom al uw waarnemingen zo snel mogelijk aan ons door.

In het september nummer van "In de Branding" zal een medewerker van de Vlinderstichting tussentijds verslag doen van de eerste ervaringen in Nederland, en op Voorne-Putten in het bijzonder.

In 2020 zullen we de resultaten van ons onderzoek over het hele jaar 2019 via een uitgebreid artikel beschrijven.

Trekgedrag bij vissen

door Tom van Wanum

Net als sommige vogels trekken vissen ook van tijd tot tijd naar andere gebieden. Dit doen ze om te paaien of vanwege voedselschaarste. Tijdens deze trek stuiten de vissen vaak op obstakels.

De niet te passeren stuwen en dammen maar ook de gemalen zijn een onoverkoombare hindernis. De snel draaiende schroeven van de gemaalpompen hakken jaarlijks honderdduizenden vissen aan mootjes. Al deze barrières belemmeren de trek van vissen. Gelukkig zijn er vis-vriendelijke aanpassingen mogelijk en worden er op steeds meer plaatsen aanpassingen gedaan zodat vissen ongeschonden deze barrières kunnen passeren. Belangrijk is het dus te weten hoe, wanneer en welke vissen trekken want alleen dan is gerichte actie mogelijk. Onderzoeken dus!

Bij dit vissonderzoek wordt gewerkt met kleine zenders.

Dit wordt Passive Integrated Transponder (PIT) telemetrie genoemd.

Bij PIT telemetrie wordt gebruikgemaakt van PIT-tags. Dit zijn kleine passieve zenders zonder batterij waardoor ze 'eeuwig' meegaan.

De zenders worden operatief of met een injectienaald in de buikholte van vissen geïmplant. Het aanbrengen van zenders, operatief of met een injectienaald, valt onder de Wet op de Dierproeven (WOD) en er is dus een vergunning nodig om dit te mogen doen. Het zend- en ontvangstbereik van PIT-tags is beperkt maar het voordeel van PIT-tags is daarentegen dat ze vanwege de geringe grootte (de kleinste tag is 8,5 mm lang en 1,4 mm dik) ook toepasbaar zijn in de kleinste vissen. Iedere PIT-tag heeft een unieke code waardoor het mogelijk is gezenderde vissen individueel te herkennen. Hierdoor kan bij terugvangst bijvoorbeeld de individuele groei vastgesteld worden maar ook de verspreiding van de vis over bijvoorbeeld een watergebied. Wanneer gemerkte vissen een detectiestation passeren wordt een uniek signaal geregistreerd. Hierdoor kan een zeer betrouwbaar beeld worden verkregen over de zwemgedragingen van deze vis.

Vissen die twifelen, zoeken en zelfs de moed opgeven.

Vismigratie-onderzoekers vangen soorten als zalm, zeeforel en zeeperik in opdracht van Rijkswaterstaat in de buurt van Stellendam. Ze implanteren bij de vissen een kleine zender en laten ze aan de zeezijde van de Haringvlietdam weer vrij. In de grote rivieren legde Rijkswaterstaat detectiekabels neer, die het signaal van de zendertjes oppikken. Dit systeem kan individuele vissen volgen op hun weg richting paaiplaatsen in België en Duitsland. Dat wil zeggen: als het lukt om daar te komen. Want er zijn nogal wat obstakels. Zeker voor volwassen zalmen die ooit als jonkie zijn uitgezet in de Maas en de Roer, en die de drang voelen om hun geboortevier te zoeken.

jonge zalm

Ten eerste is er de Haringvlietdam. Slechts een beperkt aantal zalmen gaat via die route naar binnen. De meeste zalmen zie je uren of dagen wachten, maar na een tijdje kiezen ze toch de omweg via de Nieuwe Waterweg. Dat is ook wel logisch, want ze kunnen alleen naar binnen als de dam open staat en het waterpeil binnen en buiten de dam bijna gelijk is. Op andere momenten ligt de stroomsnelheid gewoon te hoog, soms wel 4 á 5 meter per seconde. Heel veel trekkende vissoorten lopen aan beide kanten van de dam vertraging op, vooral in perioden als er weinig wordt gespuid. Wachten in de buurt van een gesloten dam levert een verhoogde kans op predatie op voor bijvoorbeeld jonge zalmpjes op weg naar zee. Het is dus heel gunstig dat de dam op een kier wordt gezet!

De stuwen in de Maas

Een trekvis moet na het Haringvliet alleen al in het Nederlandse deel van de Maas zeven stuwcomplexen zien te passeren, waarvan twee met een waterkrachtcentrale. Bij deze stuwen zijn allerlei voorzieningen aangebracht die het de vissen mogelijk moet maken de stuw te passeren maar dat blijkt niet zo eenvoudig te zijn. De voorzieningen zijn er, het zijn bewezen ontwerpen, maar zalmen hebben regelmatig moeite om deze obstakels te overbruggen, blijkt uit de telemetriegegevens. Sommige vissen zie je een tijdje rondzwemmen in de buurt van een stuw en uiteindelijk weer de rivier afzakken richting zee. Dat heeft ook te maken met hoeveel water er door de rivier wordt afgevoerd en het spuiregime via stuw, passage of krachtcentrale. Er moet wel voldoende water door de vispassage stromen en de vis moet de ingang kunnen vinden. Soms zijn obstakels in vispassages een spelbreker. Toen er een vispassage in de Maas werd drooggelegd vanwege onderhoud bleek deze volledig geblokkeerd met takken en afval. Er werden autobanden, een televisie en een boiler gevonden. Helaas wordt vaker geconstateerd dat er een vispassage wordt aangelegd en wordt er soms een eerste meting gedaan maar daarna worden ze eigenlijk vergeten.

Bronnen:

Nature Today, Niels Brevé, Sportvisserij Nederland en Karsten Reiniers, ARK Natuurontwikkeling, RTV Utrecht
ATKB Adviesbureau, Migration behaviour and habitat preference of 3-5 year old European Sturgeon (Acipenser sturio) in the Rhine River

De steur

De Europese Atlantische steur is de grootste vis die thuishoort in onze rivieren. Ze kunnen 3 meter lang worden en daarbij ruim 300 kilo wegen. Deze steurensoort leefde duizenden jaren lang in Nederland maar in de jaren 50 van de vorige eeuw werd de laatste steur gevangen en gedood. *Op Radio Rijnmond kan op zaterdagochtend worden geluisterd naar "Vraag het de Bieb". Tijdens één van die uitzendingen was daar de vraag van een jonge luisteraar die in 2015 betrokken was geweest bij het uitzetten van steuren. Hij had daarna helaas nooit meer iets gehoord van dit project en was benieuwd naar de stand van zaken. Een reden om te zien wat is er met die steuren gebeurd.*

In 2012 keerde de Europese steur voor het eerst terug in de Nederlandse rivieren na meer dan 50 jaar afwezigheid. 47 steuren werden in mei van dat jaar losgelaten in de Nieuwe Maas bij Rotterdam en in de Waal bij Nijmegen.

de steur wordt uitgezet

Deze steuren zijn naar zee gezwommen en de verwachting is dat zij pas over een jaar of drie uit zee terugkeren om te paaien. De terugkeer van de steur, die nog meer bedreigd is dan de reuzenpanda, is de kroon op het werk aan levende rivieren. Veel leefgebied voor de steur is de afgelopen jaren hersteld, rivierwater is schoner en de visserij duurzamer. In 2012 de reden voor het Wereld Natuur Fonds, ARK Natuurontwikkeling en Sportvisserij Nederland om deze indrukwekkende zoetwatervis, ouder dan de dinosaurus, weer in de Nederlandse rivieren terug te brengen. Op 10 juni 2015 zijn opnieuw steuren uitgezet als onderdeel van het Droomfondsproject Haringvliet waarin een coalitie van 6 organisaties ruim baan maakt voor deltanaatuur, trekvogels en -vissen met steun van de Nationale Postcode Loterij.

het plaatsen van een transponder

De uitgezette steuren van ongeveer 70 centimeter lang hebben een zender waarmee waardevolle informatie wordt verzameld over de route die de vissen volgen. Daardoor weten we beter waar en hoe ze opgroeien tot volwassen steuren van soms wel 3,5 meter lang. De steuren zijn uitgezet in drie verschillende groepen. In mei 2012 werden vier steuren uitgezet in de Nieuwe Maas bij Rotterdam en 13 steuren in de Waal bij Kekerdom. In juni 2012 zijn nog eens 30 exemplaren uitgezet in de Waal bij Kekerdom. De steuren migreerden na het uitzetten in relatief korte tijd richting het estuarium en de Noordzee. In totaal 22 van de 47 (47%) uitgezette steuren werden geregistreerd in de Nieuwe Waterweg of werden teruggevangen in de Noordzee. Van de vier bij Rotterdam uitgezette steuren bereikten er drie de Noordzee (75%). Van de in Kekerdom uitgezette steuren bereikte 62% (uitzetgroep mei) en 37% (uitzetgroep juni) de Noordzee. Het overgrote deel van de vissen passeerde binnen zeven dagen (al was er een die er 48 dagen over deed) na uitzetting

het station in de Nieuwe Waterweg. De migratieduur vanuit uitzetlocatie Rotterdam naar het detectiestation in de Nieuwe Waterweg varieerde van 2,5 tot 14 dagen. Het lijkt er op dat de steuren vooral op de Nieuwe Waterweg en langs de kust foerageren.

De vissen bleven geruime tijd nabij het detectiestation in de Nieuwe Waterweg. Mogelijk doen ze dat om te acclimatiseren aan het zoute water. Van de 22 steuren die de Noordzee hebben bereikt werden er tussen 19 juli en 30 oktober 2012 6 teruggemeld door beroepsvisserij die ze in hun netten hadden gevangen. Het spreekt voor zich dat het onbeschadigd terugzetten van de vissen van groot belang is voor het herstel van de steur.

2015

In 2015 zijn er wederom 44 steuren uitgezet. Er is gekozen voor een uitzetlocatie hoger stroomopwaarts omdat de onderzoekers benieuwd waren of de steuren in dat geval zouden kiezen voor de route Neder-Rijn – Lek en IJssel.

Na het uitzetten zwom geen enkele van de steuren stroomopwaarts en van de 44 steuren werden er 33 signaleerd door het detectiesysteem. Twee steuren zijn dood aangetroffen langs de rivieroever. Beide waren zwaar beschadigd door, waarschijnlijk, scheepsschroeven. Drie zijn er gevangen door vissers op de Noordzee en eentje door een sportvisser aan de hengel. Alle 4 steuren zijn onbeschadigd teruggezet.

Van deze 44 steuren hebben er 23 de Noordzee bereikt waarbij er 3 via de Haringvlietdam zijn gegaan en 19 hebben de zee bereikt via de Nieuwe Waterweg. Van 1 steur is de route onduidelijk maar omdat deze gedetecteerd is in de Noord, zal hij waarschijnlijk via de Nieuwe Waterweg de Noordzee hebben bereikt. Vanaf de uitzetplek trokken de steuren stroomafwaarts. Uiteindelijk hebben iets meer vissen dan in 2012 via de Nieuwe Waterweg en via de Haringvlietdam de Noordzee bereikt. Omdat alle steuren nu dus in de Noordzee zwemmen worden er geen detecties meer waargenomen, de detectiekabels zijn alleen geplaatst in de rivieren. Waarneming van de steuren moet nu komen van sport- en beroepsvisserij. Als het goed is zullen de steuren – als ze paairij zijn en de natuur haar loop kan hebben – weer de rivier op komen zwemmen.

Greylag geese stepping out of anonymity

by Johan Elmberg, Camilla Olsson & Johan Månsson

Standing in a Dutch wetland you are quite likely to have geese around you. Although a keen observer can easily tell the species apart, we generally fail to see these birds as individuals, for good reasons. After all, to the human eye they look pretty much the same. However, every now and then there will be a goose with a collar featuring an inscription. If you come close enough to read it, all of a sudden that goose becomes an individual. With a story. And geese, just like people, are individuals who all have a unique story to tell.

Even if you may notice a steady increase in greylag goose numbers in the Netherlands in winter, you are less likely to know what drives this increase and even less so where they come from. Quite likely the greylags you observe in winter nowadays are not the same as before, or at least not from the same areas. Below is the story about a goose that stepped out of anonymity and into your vicinity.

The S17 story.

Between December 22nd 2018 and January 29th 2019, a greylag goose fitted with a white GPS collar with the inscription "S17" was observed and reported five times in the area around Rockanje and Oostvoorne (Theo Brigeman through the website geese.org). Theo got in touch with us who marked this goose, and now we can fill you in on some detail, to let it step out of anonymity.

Grauwe gans met een GPS nekbånd

S17 was caught and neck-banded June 21st 2018 as a breeding adult male at the Bokskog golf club near Svedala in southernmost Sweden. Weighing in at 4050 grams and with a skull length of 140 mm he is an impressive bird, among the biggest 5% of the greylags in our data set. Size probably helps in the tough reality of raising a family on one of Sweden's more prestigious golf courses. This gander has tended and defended his goslings amidst greens, roughs, fairways, lawn mowers, putters, caddies, golf buggies, not to mention two-legged primate alpha males who are used to having things their way, with or without clubs. We actually have hard evidence that goose family life on this golf course is not without risk; another greylag goose neck-banded by us at the very same place as S17, was reported dead after having sustained a bull's-eye hit by a golf ball in the head. As we fitted S17 with a GPS collar, we know with 20-minute and 10-meter accuracy that he spent most of his time in the autumn of 2018 feeding and resting on coastal meadows and agricultural fields to the south-west of the breeding area, close to the renowned migration site Falsterbo in the extreme SW of Scania and Sweden. However, in the morning of October 28th S17 left Sweden to make a very direct and goal-oriented nine-hour non-stop flight,

reaching the Dutch coast between Rockanje and Oostvoorne. This was certainly not a coincidence, as he came to stay all winter within a radius of less than 5 km from the Rockanje city centre. We presume he had been there before. As you can see from the more than 16 000 GPS positions on the map below, S17 has been busy all winter commuting between nearby agricultural fields and seashore meadows.

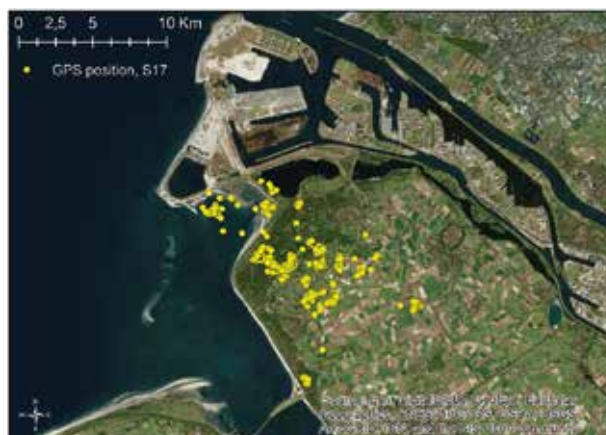

Figure 1

Figure 1: 16 174 GPS positions of greylag goose S17 in the Dutch wintering area, 2018/2019. (Map created using ArcGIS® software by Esri. ArcGIS® and ArcMap™ are the intellectual property of Esri and are used herein under license. Copyright © Esri. All rights reserved)

S17 left his Dutch wintering area on Valentine's Day, the morning of February 14th. Instead of flying straight back to Sweden, he treated himself with a short stop in Denmark to enjoy the meadows and agricultural lands southwest of lake Haraldsted, in the central parts of Zealand/Sjælland, before arriving again in Sweden two days later.

Lessons learned for the future

The bottom line of the S17 story is that there is so much we do not see, even when we do our best to be careful observers. Nature is changing around us, and the new faces often look like the old ones. Forty years ago, virtually all greylag geese breeding in Sweden were long-distance migrants. They left for Coto Doñana in southern Spain in September, to return in Sweden in March or April after another long flight. Today, very few Swedish greylags make that trip; most stop for the winter in Germany or the Netherlands. In addition, those breeding in southernmost Sweden (like most of S17's summer buddies) have become residents, not moving much farther for the winter than do Magpies and House Sparrows. However, this change in behavior is not only about distance flown; forty years ago most Swedish greylags found a large share of their annual food intake in natural habitats, be it in Sweden or in Spain winter. Today the Swedish greylags find almost all their food in well managed cropland and pastures; they have become totally adapted to the modern agricultural landscape.

If winters remain mild in the future and farmers continue to provide geese with super-nutritious crops around the year, the forecast is that ever fewer Swedish greylags will reach the Netherlands in winter. That would beg the question whom you will be looking at then; local Dutch greylags or perhaps a long-distance migrating

conspecific from Russia? Or one of the few Swedish that still bother to make the trip? Regardless, in our project we will pursue the task of understanding how greylags move on a daily and annual basis. We are also very keen to gain a better understanding how they have adapted to the modern agricultural landscape; what crops do they prefer at different times of year, and in what ways may today's abundance of high-quality food affect survival and reproductive success? The GPS collars allow us to get behind the scenes in the daily life of these fascinating birds, and together with thousands of neck collar reports from dedicated observers, we can understand and tell their story. If you see S17 or any other goose with a neck collar, please join Theo in reporting your observation!

Johan Elmberg & Camilla Olsson, Kristianstad University, Sweden Johan.Elmberg@hkr.se

Johan Månsson, Swedish University of Agricultural Sciences, Grimsö Research Station, Sweden.

The present Swedish Greylag Goose project is a scientific joint venture between Kristianstad University (Johan Elmberg, Camilla Olsson) and Swedish University of Agricultural Sciences (Grimsö Wildlife Research Station, Johan Månsson). During the first two field seasons we have fitted satellite/GPS neckbands on more than 100 greylags (white collars with three solar panels and a black inscription of one letter followed by two numbers) and over 300 "classical" neckbands (blue with white text). You may report any sightings of these birds to the geese.org web site. The project's main aims are to understand how greylags move in today's agricultural landscape, and to find ways of lessening conflicts between grazing geese and agriculture. The project has its basic funding from the Swedish Environment Protection Agency (SEPA), and is running from 2017 to 2022.

Grauwe ganzen met nekbånden

Hundreds of greylag geese have been fitted with collars as part of a new Swedish research project. Blue collars with white inscriptions are simple plastic rings, whilst white collars with black inscription have solar cells and a GPS utility providing very accurate positioning. Both types can be reported to the website geese.org. Photo: Niklas Liljebäck.

Digitale middelen en natuurstudie, een lofzang, een klaagzang en een wensenlijstje in één.

door Piet Mout.

Het gehele artikel, voorzien van veel nuttige links naar websites is te lezen op onze website. Als natuurliefhebber kom je natuurlijk het liefste buiten, in het veld. Daar gebeurt het. Daar groeien de planten en de schimmels en daar leven ook de dieren. Daar genieten wij het meest. Gewoon door de schoonheid te ervaren van al wat leeft en door te onderzoeken hoe dat alles met elkaar samenhangt. In de natuur verveel ik mij nooit (in het gewone leven overigens ook niet).

Toch doe ik ook graag aan natuurstudie in mijn studeerkamer. Daar lees ik in mijn boeken en daar zoek ik naar allerlei materiaal dat mijn hobby nog mooier en nog interessanter maakt.

Ooit ben ik begonnen als vogelaar en al heel lang doe ik ook aan planten. Mijn belangstelling gaat daarnaast ook uit naar alle andere levende wezens, maar toch vooral naar de ecologie, de ethologie, naar celbiologie en naar genetica, naar evolutie en naar paleontologie. Tot slot naar de relatie tussen natuur en religie, natuur en filosofie, natuur en wetenschap, natuur en maatschappij en de relatie tussen natuur en kunst & cultuur.

Kortom, ik ben meer een generalist, dan een specialist. Ik wil over alles wat weten, maar ben in vrijwel geen enkel gebied een expert. U snapt het al, als ik het veld in ga, heb ik nogal wat mee te sjouwen:

- Mijn verrekijker;
- Mijn telescoop;
- Mijn statief;
- Mijn plantenloep;
- Mijn camera met drie verschillende lenzen;
- Mijn vogelgidsen;
- Mijn flora's;
- Mijn paddenstoelenboeken;
- Mijn insectengidsen (vlinders, libellen, bijen, zweefvliegen);
- Voor de zekerheid ook maar mijn veldgidsen voor zoogdieren, amfibieën en reptielen.

Isvogel

Ik sjouw me dus een ongeluk als ik naar buiten ga of ik moet gaan kiezen wat ik met mijn slechte rug dan toch maar thuis laat en dat vind ik onbevredigend, want eenmaal buiten kom ik natuurlijk van alles tegen waar ik geen veldgids voor bij me heb. Eenmaal weer thuis blijf ik vaak op de verkeerde kenmerken te hebben gelet en bieden zelfs mijn foto's geen uitkomst. Om gek van te worden.

Tot enkele jaren geleden. Plotseling kon ik een groot deel van mijn veldgidsen thuis laten omdat ik die in digitale vorm op mijn telefoon

of iPad had staan. Ineens beschikte ik in het veld ook over de allergrootste (en beste?) kennisbron, het onvolprezen internet. Ik hoef alleen nog te besluiten of ik mijn verrekijker meeneem of mijn fotospullen of allebei. De rest staat op mijn telefoon en daarmee kan ik ook nog eens mijn waarnemingen direct doorgeven en tegelijk ook bekijken wat anderen in de buurt hebben waargenomen. Geweldig. Al deze digitale middelen hebben mijn hobby totaal veranderd. Ik neem nooit meer een veldgids mee naar buiten. Met een uitzondering: mijn flora. Er is gewoon nog steeds geen goede Nederlandse determineerapp voor planten. Schande! Die was er overigens wel. Je kon de Heukels ook als app kopen en dat heb ik destijds dan ook gedaan, maar daar zaten nogal wat fouten in en het was ook niet meer dan een digitale Heukels. Geen geavanceerde, digitale sleutels met meerdere ingangen en mogelijke routes om tot de juiste soort te komen. Dezelfde onduidelijke, ouderwetse illustraties als in het boek en dus alleen enige meerwaarde omdat het een boek scheelde in de rugtas. Helaas heeft men zonder enige aankondiging besloten de app niet meer te onderhouden, waardoor hij niet langer bruikbaar is. Erg jammer! Ik heb daar wel voor betaald en vervolgens maakt de uitgever van deze app de app onbruikbaar (dat komt helaas veel vaker voor).

Voorbeelden van apps, websites en e-books. VOGELS

Als het om vogels gaat zijn er heel veel digitale opties. In het algemeen raad ik aan dat u voor elke app ook even in de app store of op google play kijkt voor uitgebreide beschrijvingen. Een paar interessante mogelijkheden zijn:

• The Collins Bird Guide €16,99.

Deze app bevat de Engelse versie van onze ANWB vogelgids. Aangevuld met veel vogelgeluiden en van elke vogelsoort ook nog een video-opname, waarvoor je extra moet betalen. Deze app is een echte aanrader. Veel handiger dan het boek. Je zoekt en vindt veel sneller. Je kunt op elkaar lijkende soorten naast elkaar zetten. Je hoeft niet meer te bedenken of kwiek kwie kwie kwa het geluid is wat je hoort. Je hebt tekeningen en video's van een soort bij elkaar staan en je krijgt soms een gratis update. Toch zitten er aan deze app ook nadelen: Je merkt aan alles dat het, ondanks de toevoegingen, toch niet veel meer is dan een bewerkt boek, met alle beperkingen van dien o.a. onnodig beknopte teksten (in een app moet het toch mogelijk zijn om volledige beschrijvingen van alle kleden op te nemen (Zoals bijvoorbeeld in The Advanced Bird ID Handboek van Nils van Duivendijk). Verder ook geen beschrijvingen van nesten en eieren, geen gedragskenmerken zoals je die kunt vinden in het geweldige boek van Dominic Couzens Birds by Behaviour (Vogels in de vlucht), vrijwel geen fenologische kenmerken (fenologie is de studie van het verband tussen organische natuurverschijnselen, de meteorologische omstandigheden en de tijdstippen in het jaar) en ook geen goede beschrijvingen van ondersoorten en hun verspreidingskaarten. Voor sommigen zal het Engels wellicht een nadeel zijn.

• Vogels van Europa van Naturalis Biodiversity Center. Gratis.

Deze app is een prima vogelgids

en je merkt direct dat het niet om een bewerkt boek gaat. Het is een omgebouwde versie van de CD-rom Vogels van Europa en daarom met aanzienlijk meer informatie: tekeningen en foto's en iets meer tekst en andere handige functies. In de Colofon vermelden ze nog steeds dat er nog veel meer apps zijn of komen (orchideeën, vlinders, paddenstoelen, zoogdieren, zoetwatervissen, amfibieën en reptielen). Helaas heb ik die allemaal ooit gekocht. Helaas heeft de uitgever besloten geen updates meer uit te brengen en zijn al die prachtige apps onbruikbaar geworden. Opnieuw heel jammer! Ik wil mijn geld terug. De app Vogels van Europa wordt overigens nog wel onderhouden en is nog altijd gratis (met dank aan de EU) te downloaden.

• Vogels in NL.

Gratis met in-app-aankopen.

Een app die ontwikkeld is aan de Universiteit van Groningen in samenwerking met Vogelbescherming Nederland en SOVON. Het is een prima fotogids met goede foto's. De teksten zijn al duidelijk anders dan in veel andere apps, maar nog steeds enigszins beperkt. Dat wordt ruimschoots goed gemaakt doordat je eenvoudig kunt doorlinken naar Birdpix, Youtube en Wikipedia (NL en EN). De waarnemingen worden op mijn iPad niet goed weergegeven. Dat is jammer. Voor €4,49 kan je een determinatiemodule downloaden. Die module is leuk voor beginnende vogelaars, voor de meer gevorderden voegt het niet veel toe.

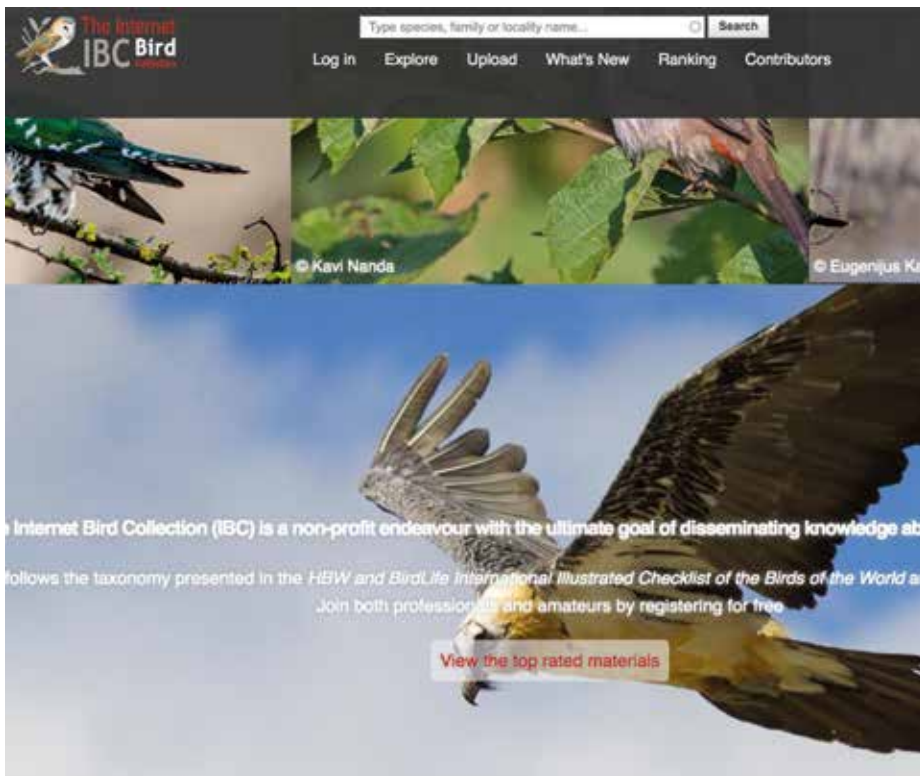
• The HBW-site

(abonnement noodzakelijk, maar dan heb je ook wat).

Alle informatie uit de meest complete vogelencyclopedie ter wereld in uiterst handige digitale vormgeving. Met deze website heb je echt alles over alle vogels van de wereld overal onder handbereik. <https://www.hbw.com>. Dit is mijn lievelingswebsite. Het is onmogelijk alle functies en mogelijkheden hier te beschrijven. Bezoek vooral de website en verdiep je in de mogelijkheden. Bepaal daarna of het betrekkelijk dure abonnement (€29,95 per jaar) iets voor jou is. Ik vind dat ik mijn abonnementsgeld er dik uithaal. Deze website is zeker interessant voor vogelaars die ook in andere landen gaan vogelen. Eigenlijk hoef je nooit meer een buitenlandse veldgids te kopen. Geheime tip (niet verder vertellen!): Je kan met je login op meerdere apparaten inloggen. Als je dezelfde login gebruikt, kan dat ook op apparaten van verschillende personen. Enige nadeel is dat veel functies alleen werken als je een internetverbinding hebt.

HBW-site

• The International Bird Collection.

Foto's, video's en geluiden van alle vogels van de wereld. Dit is een gratis website van HBW (Handbook of the Birds of the World). Heel erg mooi allemaal.

https://www.hbw.com/ibc?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter25.

• SOVON

SOVON (VogelOnderzoekNederland) hoeft eigenlijk geen nadere introductie. Op deze website <https://www.sovon.nl> vind je alle actuele informatie voor vogeltellers en vogelliefhebbers.

• SOVON heeft ook nog een website

<https://www.vogelatlas.nl> met hierin alle gegevens en de voortzetting van de onlangs verschenen Vogelatlas. Zeer de moeite waard; iObs gebruik ik om mijn waarnemingen in te voeren en door te geven. Dat kan uiteraard in je eigen omgeving, maar het kan tegenwoordig ook voor waarnemingen van over de hele wereld. Niet alleen waarnemingen van vogels, maar ook andere dieren en van planten. Dit is een app van waarneming.nl.

• Waarneming.nl

Waarneming.nl heeft ook een uitstekende website met heel veel extra's. Je kan er alle actuele en oudere waarnemingen bekijken. Je kan je eigen waarnemingen invoeren. Je kan determinatiehulp krijgen. Die geven ze soms ook ongevraagd. Ik word regelmatig gecorrigeerd voor waarnemingen die ik heb doorgegeven tijdens mijn vakanties, soms jaren later. Onlangs kreeg ik weer eens een vraag over een Frogmouth die ik in Thailand meende te hebben gezien. De door mij ingevoerde soort kwam alleen 200 km zuidelijker voor. Er zitten dus mensen met kennis van zaken alles te checken. Geweldig! Ze brengen ook foto's van planten en dieren voor je op naam d.m.v. AI (kunstmatige intelligentie). Van deze organisatie word ik echt enthousiast.

PLANTEN

Eigenlijk ken ik geen goede apps om planten te determineren. Ik houd mij aanbevolen voor apps die ik heb gemist. Er zijn wel enkele goede websites, zoals:

<https://www.verspreidingsatlas.nl/determinatie/ehbd/> Voor moeilijk te determineren plantengroepen gebruik ik de eerste hulp bij determinatie van de verspreidingsatlas. Daar staan naast determinatietabellen voor planten ook veel determinatietabellen voor allerlei soorten diergroepen;

- <https://www.verspreidingsatlas.nl/planten> Deel over planten van de website van Verspreidingsatlas.nl. Bevat heel veel en uitstekende informatie. Ook veel info over mossen, moeilijke diergroepen enz.;
- <http://www.floravannederland.nl/home/> Deze website bevat uitstekende en informatieve video's over determinatie van planten. De website is nog in ontwikkeling, maar wordt steeds completer (nu ongeveer 500 soorten). Je kan er ook een beetje mee determineren op grond van foto's;
- <http://thuisinflora.nl> Een groot aantal andere planten- en bomensites hebben we eveneens op de website van de afdeling Voorme geplaatst. Datzelfde geldt voor websites over vogelgebieden, vogeltrek, vogelveren, natuurgebieden en biodiversiteit. Bezoekt u onze website vooral eens, u kunt zo doorklikken naar een overstelpende hoeveelheid informatie.

Een verlanglijstje

Ik wil afsluiten met een verlanglijstje. Hoewel ik in dit artikel al redelijk veel voorbeelden heb gegeven van de apps en websites die ik gebruik en waar ik al erg blij mee ben, blijft er toch nog wel het een en ander te wensen over. Het wordt in mijn ogen hoog tijd dat de uitgevers, en onze eigen KNNV-Uitgeverij voorop, gaan inzien dat veldgidsen in boekvorm binnenkort echt niet meer kunnen. De meeste veldgidsen komen nooit buiten, maar staan in de boekenkast omdat het er teveel zijn en te zwaar. Maak veldgidsen altijd ook digitaal beschikbaar. Nog beter zou het zijn als

veldgidsen vanaf scratch ontworpen worden als apps, ebooks en eventueel websites (maar dan heb je in het veld internet nodig). Dan kan je bij het ontwerp gebruik maken van alle voorhanden digitale mogelijkheden, zonder de beperkingen die voortkomen uit het ontwerp als boek. Ik geef enkele voorbeelden:

The Collins Bird Guide (onze ANWB-vogelgids) is oorspronkelijk ontworpen als boek. Dat betekent dat de informatie per soort uiterst beperkt is. In zeer beknopte vorm worden determinatiekenmerken gegeven. Lang niet alle kleden komen aan bod en ook de ondersoorten worden slechts zeer summier beschreven. Toch wil ik die informatie in mijn app hebben en dat kan in een app natuurlijk ook. Ik heb onlangs de twee prachtige delen gekocht van The Handbook of Western Palearctic Birds (Passerines). Daar staan al die kenmerken wel in en die boeken zijn ook nog eens digitaal verkrijgbaar (maar gek genoeg duurder dan de gedrukte versie en zonder allerlei handige digitale functies). Maar zulke boeken zijn niet te gebruiken in het veld, terwijl alles wat daar in staat nou juist zeer geschikt en noodzakelijk is voor goed veldwerk.

Bij de app zijn helaas alleen verspreidingsgegevens beschikbaar voor de UK. Het zou toch veel beter zijn als deze app de gehele verspreidingsgebieden van de soorten in beeld zou brengen en dan natuurlijk ook nog eens gekoppeld aan actuele waarnemingen. Integratie met waarneming.nl of vergelijkbare sites zijn eenvoudig te realiseren. Er zijn voorbeelden genoeg, maar helaas niet in een integrale app. The Website van Handbook of the Birds of the World (zie hierboven) komt nog het meest in de buurt. Inspirerend voorbeeld voor hoe het zou moeten is de Amerikaanse app The Warbler Guide. Voor een goede indruk verwijs ik graag naar hun website: <http://www.thewarblerguide.com>.

Ander voorbeeld:

Planten zijn eigenlijk alleen goed op naam brengen met de Heukels. Toch blijft het determineren volstrekt onnodig lastig doordat het allemaal in een handzaam boek van beperkte omvang moet passen. De tabellen zijn uitermate compact en staan vol jargon. Fatsoenlijke afbeeldingen passen er niet in. Dat kan toch veel beter! Maak gebruik van digitale tabellen, waarbij meerdere ingangen mogelijk zijn en verschillende routes naar de juiste soort leiden. Verduidelijk elke stap met goede kleurenfoto's en eventueel tekeningen. Het moet niet uitmaken met welk kenmerk men begint met determineren en in welke volgorde u de stappen naar de juiste soort langs loopt. Als je dan de soort op naam hebt gebracht, wil ik ook allerlei andere relevante informatie bij de hand hebben. Informatie die nu verspreid over allerlei websites te vinden is of in loodzware boeken (De Ecologische Flora bijvoorbeeld). Ook wil ik in die app zien in welke plantengemeenschappen de gevonden soorten thuis horen (of moet ik dan weer de twee 'veldgidsen' van Schaminee c.s. mee gaan nemen in het veld?). Een koppeling met waarneming.nl ligt dan uiteraard ook voor de hand.

Onlangs is het initiatief genomen om te gaan werken aan de Nova Flora Neerlandica. Dat gaat een 25-delige serie worden. Die gaat dus niemand mee naar buiten nemen, maar waarom weer in boekvorm? Maak er een app van en bouw alle digitale mogelijkheden vanaf het begin in. Die boeken zijn misschien pas over tien of twintig jaar af en toch durft men in

de missie op te schrijven dat ze de nieuwste taxonomische inzichten willen verwerken. Die zijn tegen de tijd dat deel 25 verschijnt allemaal vast weer veranderd. In een boek kan je dat niet meer aanpassen. Een app kan je altijd aanpassen.

Binnenkort wordt ook een geheel herziene versie verwacht van de Heukels. Gaat weer een boek worden. Op voorhand durf ik te spreken van een gemiste kans.

Enige tijd geleden heb ik 'Wilde planten van de Benelux, een veldgids' aangeschaft. Dit is het laatste boek waaraan Ruud van der Meijden, samen met de Belgische floriste Fabienne van Rossum, heeft gewerkt. Een geweldig mooi en goed boek. Een hele andere manier van determineren en geïllustreerd met werkelijk fenomenale foto's van Maarten Strack van Schijndel. Toch heb ik contact gezocht met de uitgeverij en de overgebleven redactie om te vragen of er wellicht ook een digitale versie in het verschiet ligt. Ik heb aangegeven dat het toch diep treurig is dat de schitterende foto's van uitzonderlijk goede kwaliteit gereduceerd zijn tot postzegelformaat. Ik heb van Maarten Strack van Schijndel al zijn foto's gekregen van de lipbloemigen. Op mijn iPad zien die er haarscherp uit en kan ik op ieder detail inzoomen. Met zulke foto's is determineren ineens wel leuk, boeiend en leerzaam. Maak op zijn minst, desnoods tegen betaling, die foto's digitaal beschikbaar voor kopers van het boek. Nog een grote ergernis bij deze bijna sublieme veldgids is dat men uit ruimtegebrek besloten heeft om de grassen, de russen en de zeggen niet op te nemen omdat anders het boek te zwaar zou worden. Onbegrijpelijk, we leven in 2019. Het kan anders en het kan (veel) beter.

In de hierboven beschreven apps, websites (en enkele van mijn ebooks) zit een gigantische verscheidenheid aan informatiebronnen en andere digitale hulpmiddelen. Dat is mooi en helaas tegelijk ook een beetje droevig. Door de enorme versnippering van de natuurbeweging in Nederland bouwen al die organisaties allemaal hun eigen apps, websites en ebooks en dat leidt helaas ook tot veel overlap, veel incomplete informatie of niet optimaal werkende apps, websites en ebooks. Dat kan en moet beter. Sla als uitgevers, natuurclubs, app-bouwers en overheden de handen ineen en ga aan de slag om de hier genoemde beperkingen en gebreken op te heffen. Wellicht is het een goed idee als een overkoepelende organisatie of het Rijk of de EU het initiatief neemt om van scratch af nieuwe apps, websites en ebooks te ontwikkelen waarin gebruikmakend van alle en nieuwste digitale mogelijkheden, complete en rijke informatie beschikbaar wordt gesteld. Het eerste project zou mijns inziens moeten zijn een digitale Europese Flora met daarin de volgende zaken:

- Alle Europese plantensoorten;
- Digitale determinersleutels (vegetatief en bloeiend) waarbij je met verschillende insteekpunten en langs verschillende routes bij de juiste soort kunt komen;
- Rijk geïllustreerd met foto's, tekeningen en uitleg over de kenmerkende verschillen met pijltjes (die uiteraard aan- en uitgezet kunnen worden) in de afbeeldingen;
- Voortdurend aangepaste taxonomische inzichten;
- Herkenning d.m.v. AI (kunstmatige intelligentie) vanaf foto's;
- Vergelijkingsmogelijkheden van moeilijk te onderscheiden soorten en/of van specifieke onderdelen van die planten;

- Actuele verspreidingskaartjes;
- Actuele waarnemingen;
- Uitgebreide teksten over ecologie, plantengemeenschappen, plantenfysiologische bijzonderheden, historische gegevens (oorspronkelijke verspreidingsgebied, hoe ze op andere plaatsen terecht zijn gekomen enz.), bijzonderheden m.b.t. naamgeving (wetenschappelijk en in de verschillende landstalen), eetbaarheid, geneeskrachtigheid, giftigheid, gebruik in volksgeneeskunde, religie, riten en bijgeloof, overige bijzonderheden;
- Enkele goede oefenmodules en andere educatieve mogelijkheden.

Mijn ideale vogelapp zou een combinatie zijn van iBird UK Pro (maar dan met alle westpalearctische soorten), HBW, IBC, waarneming.nl (observation.org), de trektelmodule van de Dijleland, The Warbler Guide (qua vormgeving en digitale mogelijkheden) en enkele zaken zoals hierboven beschreven bij mijn ideale flora, maar dan uiteraard voor vogels;

Tot slot zult u begrijpen dat ik vergelijkbare apps, websites of ebooks zou willen voor alle overige diergroepen en paddenstoelen. Als u andere goede digitale middelen kent dan stel ik het zeer op prijs als u die met mij zou willen delen: pietermout1950@gmail.com.

Volgens Obsidentify: Soldaatje

Als bomen konden spreken...

door Tom van Wanum

Staan bij een hele oude boom met meerdere mensen kun je deze verzuchting regelmatig horen: "Als deze boom eens kon spreken, wat had 'ie dan allemaal kunnen vertellen".

Voordat je het weet gaat je fantasie op hol en zie je een paar eeuwen geschiedenis aan deze boom voorbijtrekken. Ridders te paard, een boerenkar met groenten, tanks tijdens de Tweede Wereldoorlog en een echtpaar op E-bikes passeren allemaal deze boom. Maar ja, bomen kunnen niet sprekenof toch wel?

Op de campus in Wageningen University & Research (WUR) hebben ze in 2017 een ruim dertig jaar oude populier voorzien van meetapparatuur en elektronica. Met deze apparatuur doen ze metingen hoeveel water er door de vaten stroomt en hoe hard de boom groeit. Het bijzondere aan dit project is dat deze boom twitterberichten kan versturen. Twitterberichten zijn berichten die niet groter zijn dan 280 tekens en gelezen kunnen worden door mensen die aangesloten zijn op deze internetdienst.

Ieder dag vertelt deze boom dus hoeveel water er is verbruikt en wat zijn groei die dag is geweest. De verzamelde gegevens dienen voor het vergroten van kennis over fysiologische processen in bomen in relatie tot weersomstandigheden en implicaties van toekomstige klimaatverandering. Dat komt omdat watertekort tijdens een periode met hete en droge dagen tot stress leidt bij de boom en hij hierdoor de groei vertraagt.

Jaarringen en houtstructuur

Door de steeds wisselende weersomstandigheden ontstaan variaties in groeiactiviteit van de populier. Deze zijn uiteindelijk terug te vinden in de structuur van de jaarringen van de boom. Zo slaat de boom informatie over weersomstandigheden op in zijn houtarchief. De informatie gemeten met de apparatuur aan de twitterende boom vormt de sleutel voor het begrijpen van veranderingen in de houtstructuur in de jaarringen. Omdat bomen honderden jaren oud kunnen worden zijn we

Jaarringen

zo in staat om de reacties van de boom op zijn omgeving tot eeuwen terug te bestuderen. Door de groei van bomen in verschillende delen van Europa te vergelijken wordt duidelijk wat het effect is van verschillende bodem- en klimaatomstandigheden op de vitaliteit van bomen. Kennis hierover is onder andere belangrijk om te bepalen welke boomsoorten beter bestand zijn tegen periodes van droogte die zich bij het veranderende klimaat in toenemende mate zullen voordoen.

Europees netwerk

De boom in Wageningen is de vijfde twitterende boom in Europa.

Naast de Nederlandse boom twitteren nog een eik, een esdoorn en een beuk in België en een grove den in Duitsland. Een lariks in Zwitserland en grove dennen in Spanje staan al te trappelen om ook aan te sluiten. Doel is om twitterende bomen te laten aansluiten bij al bestaande netwerken waarin onderzoek naar de groei, koolstofvastlegging en het watertransport in bomen wordt gedaan.

twitterboom

De twitterpopulier (links) laat al bladverkleuringen en bladval zien (rechtsboven en midden). De TreeWatch instrumenten bestaan onder andere uit een sapstroomsensor en dendrometer (meet de stambeweging).

De populier gedurende zijn eerste twitterjaar (2017)

Binnen het jaar had de populier 4000 volgers die de berichten lezen en eventueel weer doorsturen.

Na een groeiseizoen was de dikte van de stam met 2 centimeter toegenomen! De boom doet eer aan de reputatie van snel groeiende boomsoort.

Sinds eind april worden de sapstroom en variatie in stamdiameter gemeten en elke dag tuitert de populier over hoeveel water hij verdampt en hoeveel hij is gegroeid. Vooral de dynamiek van groei bevat informatie over de weersomstandigheden die de groei van een

boom of boomsoort bevorderen of belemmeren. De Wageningse Twitterboom vervult vooral de rol als 'ambassadeur' om meer aandacht te creëren voor onderzoek naar effecten van klimaatverandering op bomen. De twitterende boom is een nieuwe manier om de waarde van innovatieve monitoringstechnieken in combinatie met fysiologische modellen voor onderzoek naar effecten van (extreme) weersomstandigheden op boomgroei te illustreren.

Een echte sprinter

In de herfst van 2017 is de balans van het groeiseizoen 2017 opgemaakt. Onze populier heeft het goed gedaan. Na 33 jaar is hij nog flink aan het groeien. De populier heeft dit jaar een jaarring van één centimeter gevormd. Dat wil zeggen dat de diameter van de stam maar liefst twee centimeter is toegenomen. Ter vergelijking: een eik in België groeide het afgelopen jaar een halve centimeter en een Belgische beuk en een Duitse grove den bijna één centimeter. Verrassend is vooral het groeipatroon van de boom: de populier blijkt namelijk een echter sprinter te zijn. Hij komt langzaam op toeren, dat wel, maar dan vormt hij in een mum van tijd, namelijk binnen drie maanden, van midden mei tot midden juli, bijna 90% van zijn jaarring.

Winterrust al in augustus?

Vanaf augustus is de boom nauwelijks meer gegroeid. Wel verbazingwekkend, want hij stond nog vol in blad en heeft nog gewoon water verdampt en actief fotosynthese bedreven, dus geen sprake van winterrust. Echter, de producten van de fotosynthese, de suikers, heeft de boom niet meer in houtcellen geïnvesteerd maar waarschijnlijk als reserve opgeslagen voor een goede start in 2018. Door dit huishouden met bouw- en voedingsstoffen kunnen bomen risico's van tekorten vermijden.

Meer regen betere groei?

Voldoende water is essentieel voor de groei van bomen. De Wageningse populier staat op een vochtige standplaats en droogte vormt geen acuut probleem. Maar nog steeds blijkt meer regenval, zeker na langere periodes van droogte, de groei te bevorderen. Tijdens de droge en warme periode in mei was de bodem nog voldoende waterverzadigd, maar eind juni en ook op 20 juli reageerde de populier met een groeispuurt op regenbuien na warme en droge periodes.

Tijdens een storm zijn er takken en (gele) bladeren uit de populier gewaaid. De sterke wind zorgt voor veel verdamping. Daar zal snel verandering in komen, want de bladeren verkleuren in rap tempo. Als er weinig sapstroom meer is, zal de populier afscheid nemen met een tweet. Dat geeft de onderzoeker de tijd om goed naar de data te kijken en komend jaar met nieuwe informatieve en originele tweets de nieuwe groeiperiode in te gaan.

Bron: Wageningen University & Research
Foto's: Wichertje Bron (leadfoto: twitterende populier)

Bont zandoogje

Insectenwerkgroep fladderde van analoog naar (gedeeltelijk) digitaal.

door Willem Prins, coördinator insectenwerkgroep.

Grondslag van alle insectengegevens verzameld door KNNV-leden e.a.:

De insectenwerkgroep houdt zich, binnen de immens grote groep van insectensoorten en families, uitsluitend bezig met onderzoek naar soorten en aantallen dagvlinders, nachtvlinders en libellen.

Hierbij maken we onderscheid in inventarisaties en monitoring, namelijk:

- **Inventarisaties** worden jaarlijks altijd in een ander stuk terrein of gebied uitgevoerd. Dat gebeurt jaarlijks op verzoek van natuurorganisaties zoals Natuurmonumenten of Zuid-Hollands Landschap.

Inventarisaties zijn altijd 'snapshots' van de natuurwaarde van de te onderzoeken insecten in het aangewezen deel van het terrein. De beheerder kan naar aanleiding van de gevonden resultaten eventueel zijn beheerplannen bestendigen of aanpassen. Soms worden inventarisaties gecombineerd uitgevoerd, d.w.z. dat ook andere disciplines binnen de KNNV, in dat seizoen en in hetzelfde terrein hun onderzoek doen. Hierdoor kunnen verbanden in natuurwaarden in het onderzochte terrein worden vastgesteld of bevestigd. E.e.a. is tevens belangrijk voor de aanvraag of consolidatie van subsidies.

- **Monitoring** wordt liefst vele jaren aaneengesloten op, vooraf vastgelegde, routes en volgens een vast protocol uitgevoerd. Tot nu toe wordt op Voorne Putten alleen de groep dagvlinders op deze manier onderzocht. De langstlopende monitoringroute, is die rond het Quackjeswater, en alweer 27 jaar oud! De resultaten worden aan "de Vlinderstichting" gerapporteerd en ook de beheerders tonen belangstelling. Deze laatste krijgen geen cijfers maar kunnen via de Vlinderstichting hiervan in kennis worden gesteld of worden jaarlijks bijgepraat tijdens het inventarisatie-overleg.

Omdat monitoring landelijk door honderden vrijwilligers wordt uitgevoerd, waarvan de eersten al rond 30 jaar geleden zijn begonnen en inmiddels bijna 700 routes beslaat, heeft de Vlinderstichting altijd snel een goed beeld van de stand van de dagvlinders en sinds kort ook van de nachtvlinders.

Dit leidt dan tot publicaties in alle media en adviezen aan instanties om bijvoorbeeld het tijt te keren!!

Analoog en/of digitaal:

Alle gegevens worden tot nu toe door de groep KNNV'ers genoteerd in notitieboekjes of in zelf opgestelde lijstjes.

Notatie in 't veld is meestal kort met afkorting van de Nederlandse naam, bijvoorbeeld: "BOZO" (bontzandoogje), met een streepje erachter per geteld exemplaar.

Bij monitoring wordt dit per sectie-nummer genoteerd, omdat een route van maximaal 1 km in secties van ca. 50 meter lengte is verdeeld.

Bij inventarisaties worden naast de aantallen ook de sekse (m of v) vermeld, maar ook de GPS-locatie (Amersfoort-coördinaten/RD-code), gebruikmakend van een GPS-apparaat of telefoon-app.

In alle gevallen wordt ook de begin- en eindtijd vermeld, naast de meteorologische elementen zoals wind, bewolking en temperatuur.

Het feit dat deze notatie niet is gedigitaliseerd komt doordat sommige vlindersoorten soms in grote aantallen op kleine oppervlakten voorkomen en ook nog eens gemengd met andere soorten. Als dit op smartphone of tablet moet worden ingebracht, kan dit te veel tijd in beslag nemen en leiden tot dubbeltellingen. Vlinders blijven niet wachten tot je uiteindelijk op "enter" hebt gedrukt.

Monitoren verliep tot circa 14 jaar geleden volledig via de papiermolen, notities uit lijstjes of notitieboekjes moesten worden overgeperd op papieren verzamellijsten. De lijsten werden door de Vlinderstichting, nog vóór het seizoen begon, via de PTT verstuurd aan de routecoördinator. Per route was één persoon bezig de weekresultaten in te vullen. Als er meerdere personen één route lopen, dan kwamen de gegevens via e-mail, telefoon of brievenbus in bezit van de routecoördinator.

Tegenwoordig worden -bij voorkeur wekelijks- de monitoringgegevens vanuit het notitieboekje gedigitaliseerd naar een speciale meetnetten-website. Iedere waarnemer voor zich.

Dus geen kilo's papier en geen vracht postzegels meer.

Het grote voordeel van dit systeem is dat de Vlinderstichting op elk moment kan meekijken en bijvoorbeeld al eind mei kan terugzien hoe het dat jaar landelijk met 't oranjepijpje (dagvlinder) was gesteld. Hierover kan niet alleen gepubliceerd worden, maar ook sneller dan vroeger een wetenschappelijke benade-

ring op losgelaten worden. Vroeger kon dat pas ver na het seizoen als alle papieren lijsten waren ingestuurd en dan moest e.e.a. ook nog eens in Bits&Bytes worden gegoten voordat er resultaten waren en conclusies konden worden vastgesteld. Daar werd het CBS bij ingeschakeld.

Ook het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) is nu direct gekoppeld aan onze inbreng. Samen met experts van de Vlinderstichting worden de gegevens beoordeeld en gepubliceerd, onder andere met terugkoppeling naar de vele vrijwilligers, die hun inbreng hierin bevestigd zien.

Door jarenlange landelijke inzet van een grote groep vrijwilligers is de trieste toestand van al die mooie dagvlinders zichtbaar gemaakt. Algemeen bekend is dat de biomassa aan insecten dramatisch is gereduceerd..... dagvlinders zijn daar een onderdeel van, helaas!

Inventarisaties verlopen qua notaties en rapportage iets anders, daar hebben wij KNNV'ers veel meer werk aan. Voor dagvlinders en libellen bestaat niet zo'n mooi digitaal systeem als bijvoorbeeld voor broedvogels.

Het leuke van dit werk is het uitoefenen van je hobby in terreinen die je over 't algemeen niet vrijelijk mag betreden. Minder leuk is de rapportage, maar dat start pas als de winter nadert. Noteren van gegevens in 't veld gebeurt net als bij monitoring in een "notitieboekje". Daaraan wordt nog toegevoegd: GPS-locatie, man/vrouw of andere verschijningsvorm.

Aan 't eind van het seizoen worden, door de inventariseerders, de gegevens samengebracht en in lijsten en puntenkaarten genoteerd en gerapporteerd aan de beheerder. Omdat beheerders subsidie kunnen aanvragen of reeds ontvangen via SNL (Subsidiestelsel Natuur en Landschap), vullen we alle gegevens ook nog eens in een uitgebreide Excel-file in. Hierin gaat erg veel tijd zitten, ook als je er enige handigheid in hebt. Deze file wordt meegestuurd naar de betreffende beheerder, die deze file één-op-één kan overzetten in hun rapportage aan het SNL. Dit kan meewegen in hun overwegingen bij subsidieverlening.

Losse waarnemingen:

Net als andere elementen in de natuur die je graag vastlegt voor bijvoorbeeld een verspreidingsatlas, kan ook voor insecten de app "ObsMapp" gebruikt worden. Deze methode is volkomen digitaal en een handige manier om een waarneming, eventueel met foto, daar te krijgen waar je 'm wilt hebben. De andere methode is noteren in een kladje en vervolgens in Telmee.nl of Waarneming.nl vast te leggen. De gegevens gaan onder andere naar een landelijke database (NDFP), die door allerlei instanties en natuurorganisaties worden gebruikt voor atlanten, grafieken, trends, publicaties et cetera.

Nog even dit bij losse waarnemingen;

Men moet zich goed realiseren dat een directe notatie van een waarneming *met exacte plaatsvermelding (GPS!)* slecht willende lieden, die de natuur uitbuiten, op een idee kunnen brengen om op die locatie hun slag te slaan. Denk aan het uitsteken van planten, het leeg halen van nesten of het met lijmstokken vangen van vogels. En er zijn nog meer redenen om voorzorgsmaatregelen te treffen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan uitstellen van een inbreng of het "blurren" (vervagen) van de locatie of het inbrengen van een tijdsbargo als de te melden soort dat rechtvaardigt of het stempel RODE LIJSTSOORT heeft.

Vogelonderzoek met geolocators door Tom van Wanum

Wie wel eens met Hans op den Dries is mee geweest om te ringen zal het ongetwijfeld met me eens zijn dat als een vogel uit het net gehaald wordt die al een ring draagt je gelijk nieuwsgierig wordt. Vragen als: wanneer is die geringd, waar is die geringd en hoever heeft het beestje dan gevlogen spoken gelijk door je hoofd. Gelijkertijd besef je dat als Hans de vogel niet had gevangen deze vragen onbeantwoord blijven.

Met andere woorden, als je meer wilt weten over deze vogel zul je de ring moeten kunnen aflezen. Met grote kleurringen bij soorten als meeuwen, ganzen en lepelaars is dit met een telescoop nog wel te doen maar een ringetje om het pootje van een fitis aflezen is eigenlijk niet mogelijk. In ieder geval geeft zo'n aflezing nog niet prijs waar de vogel is geweest in de tijd tussen het ringen en het aflezen.

Techniek, satellieten en computers zijn hierop het antwoord.

Zo wordt er steeds vaker gewerkt met geolocators om de bewegingen van vogels in kaart te brengen. Ook kleine vogels kunnen met zo'n stukje techniek worden uitgerust omdat de kleinste minder dan 1 gram wegen. Zo kunnen dus ook kleine trekvogels worden gevolgd op hun tocht naar de overwinterings- of broedgebieden.

Overigens is 1 gram bij een goudhaantje van 5-7 gram nog altijd aanzienlijk vind ik.

Wat is een geolocator?

Zo'n apparaatje bestaat uit een zeer nauwkeurige klok en een lichtsensor. Deze lichtsensor meet constant de hoeveelheid licht in relatie tot de tijd. Als zo'n geolocator wordt uitgelezen (na vangst van het beestje) kan aan de hand van de tijd van zonsop- en zonsondergang de daglengte worden bepaald en daaruit de lengte- en breedtegraad. Zo weet men dus waar die vogel op welke dag was en kan de beweging door de jaren heen worden vastgelegd.

Boerenzwaluw

Vijftig boerenzwaluwen werden in 2011 voorzien van een chip op hun rug. Met deze geolocator was het mogelijk om de trekroute en overwinteringsplaatsen van deze vogels vast te leggen. Deze zomer werden de geloggerde zwaluwen teruggevangen.

De boerenzwaluw is één van onze bekendste trekvogels. Hij staat op de Rode Lijst, omdat hij in aantal hard achteruit is gegaan. Sinds de jaren zestig met zo'n 50 tot 75%. Om de boerenzwaluw beter te kunnen beschermen is het daarom belangrijk dat er niet alleen actie ondernomen wordt in Nederland, maar ook langs de trekroute en in de overwinteringsgebieden. We weten dat ze overwinteren ten zuiden van de Sahara, maar waar precies is onbekend. Ringonderzoek heeft dat tot nu toe slechts globaal duidelijk kunnen maken. Van de half miljoen geringde Nederlandse boerenzwaluwen in 100 jaar tijd, zijn slechts 77 geringde vogels ten zuiden van de Sahara terug gemeld. Te weinig om de boerenzwaluw op trek goed te kunnen beschermen. Daarom heeft Vogelbescherming met hulp van vrijwillige ringers van het Vogeltrekstation in 2011 tijdens het 'Jaar van de Boerenzwaluw' 50 boerenzwaluwen voorzien van een geolocator, een vederlichte elektronische chip. Omdat boerenzwaluwen meestal naar dezelfde broedstal terugkeren, konden 10 vogels dit jaar worden terug gevangen, waarvan 8 met een intacte chip op de rug. Raymond Klaassen van het Vogeltrekstation - gerenommeerd expert op het gebied van geolocatoronderzoek - analyseerde vervolgens de gegevens op de chip.

Uitzwermen over heel Afrika

Zes van de zwaluwen zijn naar Kameroen, de beide Congo's en Angola gevlogen. De andere twee trokken door naar Zambia en Botswana. Dit bevestigt het beeld geschetst door ringterugmeldingen dat Nederlandse boerenzwaluwen zich verspreiden over een enorm gebied en diep tot in het zuiden van Afrika kunnen

doortrekken.

Over de heenreis van 7400 kilometer doen ze 29 dagen. De terugreis via West Afrika is 8500 kilometer en neemt 32 dagen in beslag. Maar het aantal werkelijke trekdagen is 21. Dat betekent dat deze zwaluwen maar liefst 420 kilometer per dag aflegden.

Helletocht door de Sahara

Geolocatorzwaluw B903 uit Culemborg beleeft op de terugweg naar Nederland een hels avontuur. Tijdens zijn terugtocht over de Sahara, komt B903 in zware zandstormen terecht en lijkt hij de overtocht niet te redden. Hij neemt de cruciale beslissing om honderden kilometers terug te vliegen om eerst aan te sterken en het later opnieuw te proberen. Uiteindelijk overleeft B903 de beproeving en arriveert hij eind mei in Culemborg. Met dus bijna een maand vertraging! Maar liefst 4 van de 8 geloggerde boerenzwaluwen blijken achteraf diezelfde beslissing boven de Sahara te hebben genomen, zodat ze de tocht konden overleven. Het is de eerste keer dat dit fenomeen bij zangvogels is vastgesteld. Afgelopen zomer zijn nog eens 50 boerenzwaluwen gechipt om nog meer van deze spectaculaire reizen te kunnen vastleggen. Met de informatie van het loggeronderzoek kan Vogelbescherming samen met de Afrikaanse Birdlifepartners werken aan de bescherming van de overwinterings- en pleisterplaatsen. Die zijn niet alleen van belang voor boerenzwaluwen, maar ook voor andere insectenetende trekvogels.

Noordse stern

De onderzoekers vingen in 2011 zeven noordse sterns in de kolonies rond de Eemshaven en Delfzijl. Het daarop volgende jaar werden – heel uitzonderlijk! – alle vogels teruggevangen. Van de zeven loggertjes konden 'slechts' bij vijf de gegevens worden afgelezen. Op basis van de combinatie van daglengte en tijd hadden de minuscule apparaatjes van slechts een paar gram zwaar dagelijks de positie op aarde

Noordse stern

vastgelegd met een nauwkeurigheid van plus of min een paar honderd kilometer. In 2010 was na een vergelijkbaar onderzoek al gepubliceerd hoe noordse sterns van Groenland in een S-bocht via West-Afrika en Zuid Amerika naar de Weddellzee in Antarctica waren gevlogen. De verbazing van de Nederlandse onderzoekers was dan ook groot toen bleek dat de Groningse vogels bij zuidelijk Afrika naar het oosten trokken, de Indische oceaan op. Nota bene Amsterdam eiland, midden in de Indische Ocean bleek een tussenstop voor een aantal van hen, alvorens ze doorvlogen naar Australië. Eén vogel vloog zelfs door naar Nieuw-Zeeland, om pas daar naar het zuiden af te buigen. Opmerkelijk was bovendien dat, in tegenstelling tot vogels van Groenland, de Nederlandse sterns in Oost-Antarctica de zuidelijke zomer doorbrachten. Inclusief de vliegbewegingen op de tussenstops en in het overwinteringsgebied vlogen de vogels gemiddeld in 273 dagen maar liefst 90.000 kilometer.

Het was natuurlijk al bekend dat de noordse stern de meest spectaculaire trekvogel is die je kunt onderzoeken. Wetenschappers waren daarom ook benieuwd of de in Nederland broedende noordse sterns zich anders gedragen. De noordse stern zit hier aan de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied. Nu blijkt dus dat deze deelpopulatie zich niet alleen anders gedraagt dan de vogels uit Groenland, ze zijn ook nog eens de absolute recordhouders in langeafstandvliegen.

Tussenstations beschermen

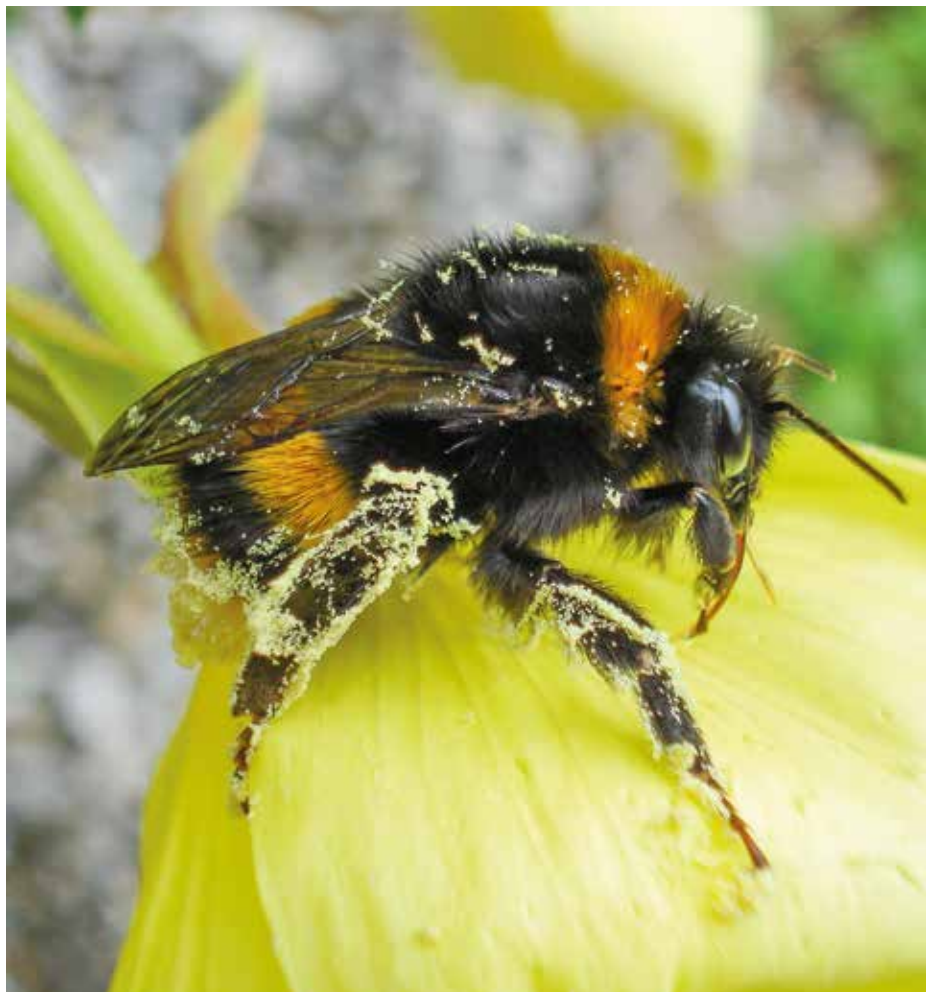
Behalve dat deze spectaculaire ontdekking het voorstellingsvermogen haast te boven gaat zit er aan dit onderzoek ook een duidelijke praktische kant. De Nederlandse deelpopulatie waar deze vogels toe behoren is klein en bovendien krimpende. Door dit onderzoek zijn nieuwe gebieden in beeld gekomen die bescherming verdienen. Bovendien wordt met dit onderzoek nog eens het belang van bescherming van de sternkolonies rond Delfzijl aangetoond. Die kolonies worden voortdurend bedreigd door menselijke activiteiten in het gebied.

Bron en meer informatie

Publicatie Bureau Waardenburg, Vogeltrekstation, "Vogels" Tijdschrift van Vogelbescherming, Nature Today, Fijn, R.C., Hiemstra, D., Phillips, R.A. & van der Winden, J. 2013. Arctic Terns *Sterna paradisaea* from the Netherlands migrate record distances across three oceans towards Wilkes Land, East Antarctica. *Ardea* 101: 3-12.

Parnassia

Aardhommel

Digitalisering bij natuuronderzoek komt op gang

door Theo Briggeman*

Inleiding

De KNNV afdeling Voorne voert jaarlijks tientallen onderzoeken en tellingen uit. Lange tijd is dit uitsluitend gebeurd met behulp van pen (potlood) en papier. Tegenwoordig gebeurt dat in toenemende mate met behulp van digitale hulpmiddelen. Dat gaat met vallen en opstaan. In dit artikel een kort overzicht van de manier waarop er al gebruik wordt gemaakt van deze digitale onderzoeksmiddelen.

Vogels

Bij het doorgeven van vogelwaarnemingen wordt door leden van de vogelwerkgroep gebruik gemaakt van een door Sovon Vogelonderzoek ontwikkelde applicatie, genaamd "Avimap".

Avimap is een app die is ontwikkeld voor het registreren van (vogel)waarnemingen bij gestandaardiseerde broedvogelkarteringen voor het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Avimap is geheel toegesneden op het registreren van territorium-indicatieve waarnemingen in het veld. Na upload op www.sovon.nl kunnen de binnen Avimap geregistreerde waarnemingen bij het BMP met behulp van autoclustering geautomatiseerd tot territoria worden verwerkt.

Avimap wordt gebruikt om met een tablet of smartphone waarnemingen bij broedvogelinventarisaties vast te leggen en te uploaden. De app is gratis te downloaden via Google Play met de zoekterm "Avimap".

Avimap is uitsluitend te gebruiken op een tablet of smartphone met het Android besturingssysteem. Een geactiveerde GPS of Wifi voorziening is vereist. Sovon gaat in 2019 werken aan een versie die ook op iOS werkt, dus ook op een Iphone of Ipad is te gebruiken. Het zal nog wel enige tijd duren eer deze versie beschikbaar komt.

Na het downloaden van Avimap op de tablet, het downloaden en instellen van soortgroepen en enkele basisopties kan er met Avimap worden gewerkt. Kaartmateriaal is vrij via internet beschikbaar, waaronder ook luchtfoto's.

Grenzen van telgebieden zijn gekoppeld aan een individuele waarnemerscode. Je kunt dus alleen waarnemingen invoeren in BMP-telgebieden waar je als hoofd teller of als medeteller met schrijfrechten bij Sovon geregistreerd staat.

Onze vogelwerkgroep werkt bij het BMP-project nog maar mondjesmaat op locatie met Avimap. Slechts een enkele waarnemer is ertoe overgegaan territoria in het veld digitaal op kaart in te tekenen. De meeste waarnemers vinden de kaarten op de smartphone te klein om te gebruiken c.q. nog te ingewikkeld om mee te werken. Tablets zijn qua schaalvoering beter te gebruiken maar worden in het veld te vaak nat. Het tegelijkertijd invoeren van meerdere waarnemingen wordt nog vaak als te ingewikkeld ervaren. Vogelaars die een

applicatie hebben die werkt op een iOS besturingssysteem, zijn überhaupt nog van Avimap verstoken.

Dat leidt ertoe dat het overgrote deel van de vogelaars hun waarnemingen tijdens de inventarisatie nog gewoon met potlood op een kaart intekent en thuis pas met behulp van Avimap op de computer aan Sovon doorgeeft. Dat gebeurt overigens wel met behulp van de gestandaardiseerde (BMP-) methodes. De computer berekent aan het eind van het seizoen de territoria via autoclusteringssysteem om tot broedterritoria.

Avimap werkt ook voor het digitaal verwerken van watervogeltellingen, PTT-tellingen, tellen van kolonievogels, boerenlandvogels (MAS) en het tellen van vogels van steden en dorpen (MUS). Ook nu wordt in de praktijk nog veel met potlood en papier gewerkt, en worden de waarnemingen pas thuis per computer bij Sovon ingevoerd.

Planten

De plantenwerkgroep is al enige tijd geleden de weg van het inventariseren met behulp van digitale hulpmiddelen ingeslagen. Voor Natuurmonumenten is de PWG in 2017 gestart met het invoeren van plantenwaarnemingen via de nieuw ontwikkelde app CMSi mobile. Daartoe kreeg de KNNV in 2017 een tablet in bruikleen, gevolgd door een tweede exemplaar in 2018. Daarmee zijn wij de eerste inventariseerders binnen de beheerseenheid van Natuurmonumenten die CMSi zijn gaan gebruiken.

Het inventariseren met behulp van digitale hulpmiddelen heeft grote voordelen. Het scheelt de leden van de plantenwerkgroep een hoop tijd. Waarnemingen hoeven na afloop van de inventarisatie namelijk niet meer verwerkt te worden in lijsten maar kunnen gelijk geüpload en vervolgens gedownload worden als lijst of als Google Earth bestand. Het voordeel voor de natuurorganisaties is dat ze de resultaten niet meer hoeven te verwerken in hun systemen en direct digitaal kunnen beschikken over de resultaten van de inventarisaties.

De inventarisaties voor FLORON worden met de app Nova volledig digitaal geregistreerd en komen via FLORON in NDFF terecht. De inventarisaties voor het ZHL en gemeenten worden wat betreft de rode lijst en aandacht soorten met ObsMapp van Waarneming.nl geregistreerd en komen via die weg in de NDFF terecht. De niet bijzondere soorten worden met potlood en papier genoteerd en worden door een van de leden van de PWG tot lijsten verwerkt. Deze gegevens komen niet in de NDFF terecht.

De inventarisaties voor Natuurmonumenten worden volledig digitaal gedaan met CMSi mobile en komen via Natuurmonumenten in de NDFF terecht.

Icarusblauwtje

Glasaaltjes

Ieder voorjaar trekken de jonge doorzichtige glasalen vanaf zee onze binnenwateren in, meestal met een piek in april. In juli is het intrekseizoen voor 2019 ten einde. Op verzoek van RAVON telt een werkgroep van de KNNV afdeling Voorne deze glasaaltjes bij de Spui-sluis Rozenburg (Brielse Meer). Ook andere vissoorten zoals de driedoornige stekelbaars worden in kaart gebracht. De vissen worden in zgn. "kruisnetten" gevangen, dat zijn fijnmazige netten.

Glasaal

Vangst tijdens de kruisnetbemonstering
Tijdens iedere kruisnetbemonstering worden alle relevante gegevens genoteerd op een veldformulier. Iedere keer als het kruisnet wordt opgehaald (trek) worden het tijdstip en de gevangen vissoorten met aantallen per lengteklasse genoteerd op het veldformulier. Invoer van de gegevens vindt plaats via een online invoermodule. De teamcoördinatoren voeren de nieuwe gegevens zo spoedig mogelijk in via de invoermodule.

Deze methode maakt het voor alle geïnteresseerden mogelijk de actuele voortgang van de locaties te volgen en inzicht te krijgen in de vangsten. Na invoer zijn alle gegevens gevalideerd door een visexpert van RAVON volgens dezelfde validatieregels die worden toegepast bij de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF). Bij twijfel over determinatie van soorten of juistheid van ingevoerde gegevens zijn aanvullende informatie en fotomateriaal opgevraagd. Waarnemingen die niet konden worden gevalideerd worden afgekeurd en verwijderd. Het uiteindelijke databestand bestaat uitsluitend uit gevalideerde gegevens en dit bestand is tevens opgenomen in de NDFF. Controle van waarnemingen vindt plaats op de vangplek. Bij een vangst van een onbekende vissoort hebben de tellers een app op hun smartphone, 'de Vissengids'. Er worden foto's en eventueel filmpjes gemaakt zodat later thuis gecontroleerd kan worden op de juiste soort.

In de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland wordt op alle locaties kruisnetmonitoring gebruikt, op hetzelfde tijdstip: vanaf 30 minuten na zonsondergang en altijd op maandag en donderdagavond, uitgezonderd de feestdagen, dan wordt er verschoven. Het monitoren start 11 februari en gaat door tot half juni, vorig jaar hebben wij 32 keer kunnen monitoren.

Nachtvlinders

Twee leden van de KNNV zijn in 2009 begonnen met de inventarisatie van nachtvlinders op de Stekelhoek in Rockanje (NM). Later zijn daar andere onderzoeken op gevolgd, zoals vorig jaar nog het onderzoek in de Quackgors (Hellvoetsluis) en dit jaar op het Groene Strand in Oostvoorne.

Alle waarnemingen worden in het veld met potlood op papier gezet en thuis digitaal ingevoerd in een landelijke database. Zeldzame of zeer zeldzame waarnemingen worden, als

eventueel bewijsmateriaal, gefotografeerd. Voor het berekenen van vluchtcurven, talrijkheid en daarmee samenhangende getallen wordt gebruik gemaakt van de gegevens in de waarnemingsdatabase 'Noctua'. Dat is een gegevensbestand van Nederlandse (nacht-)vlinders dat wordt beheerd door De Vlinderstichting. Ook wordt dankbaar gebruik gemaakt van nachtvlindergegevens die door Telmee.nl en Waarneming.nl ter beschikking worden gesteld. In Noctua worden twijfelachtige en nog niet gevalideerde waarnemingen als zodanig gevlagd, en buiten de berekeningen en kaartjes gehouden. Aan het voorkomen van dubbeltellingen wordt veel zorg besteed. Noctua bevat op dit moment (maart 2019) ruim 6 miljoen waarnemingen. De laatste jaren komen er per jaar honderdduizenden waarnemingen bij, waardoor het mogelijk is de voor- of achteruitgang van soorten goed en op actuele basis te volgen.

Vanaf 2013 wordt ook gebruik gemaakt van waarneming.nl, maar alleen ter verificatie van zeldzame of zeer zeldzame soorten. Voordeel is dat deze waarnemingen dan direct naar Noctua worden gestuurd.

Dagvlinders

Het verwerken van waargenomen dagvlinders op monitoringtrajecten worden in het veld nog met potlood en papier verwerkt, en vervolgens wekelijks in de landelijke database van de Vlinderstichting ingevoerd. De gegevens worden door de Vlinderstichting gevalideerd. Dit systeem leidt ertoe dat de ontwikkeling van de dagvlindersoorten op deze trajecten op de voet kan worden gevolgd. Dat geldt in veel mindere mate voor reguliere inventarisaties, waarvan de gegevens veel minder snel worden verwerkt. Zie hiervoor ook de bijdrage van Wim Prins, elders in dit blad.

Zoogdieren

Waarnemingen van vleermuizen, gezien c.q. gehoord met behulp van een batdetector, worden thuis via Telmee.nl pas ingevoerd. Vanwege het feit dat deze waarnemingen doorgaans in het veld in het donker plaatsvinden, kunnen deze vanwege de duisternis niet of nauwelijks met een smartphone worden verwerkt. Muizenvallen worden altijd met een GPS in het veld ingemeten. De vangsten worden vervolgens op papier genoteerd en later thuis via Telmee.nl ingevoerd.

Losse waarnemingen worden in het veld via een smartphone via mijn Telmee-app rechtstreeks in de NDFF ingevoerd.

In het kader van een onderzoek op het Groene Strand (Oostvoorne) is daar op dit moment een wildcamera opgehangen. Het sd-kaartje met gegevens wordt thuis uitgelezen en via Telmee doorgegeven aan de database van NDFF. Door het gebruik van deze camera is inmiddels komen vast te staan dat de vos ook in dit gebied voorkomt.

De resultaten van het braakbalpluizen (muizen) worden tot slot thuis via Telmee doorgegeven.

Al met al is het gebruik van de digitale techniek bij zoogdierenonderzoek tot dusverre nog niet erg vernieuwend geweest.

Conclusie

Zo langzamerhand begint de digitalisering van onderzoeksgegevens op gang te komen. Bij sommige soortgroepen zijn al een aantal slagen gemaakt, ook voor wat betreft het valideren van de ingevoerde gegevens door soortorganisaties. Het in het veld digitaal intekenen van waarnemingen blijft nog steeds een ingewikkelde zaak. Een groot probleem is het feit dat de meeste apps niet op het iOS-besturingssysteem werken. Hierdoor wordt een aanzienlijk deel van de waarnemers van digitaal invoeren in het veld uitgezonderd. Het zal nog geruime tijd duren voordat daar verandering in komt. Digitale kaarten blijken voorts nog veel haperingen te vertonen. Het uploaden van kaarten geeft nog de nodige problemen. Veel waarnemers zijn bovendien (nog) niet in staat om al in het veld een grote hoeveelheid waarnemingen tegelijkertijd online in te voeren. Het tegelijkertijd invoeren van een grote hoeveelheid zingende vogels op een digitale kaart geeft bij veel waarnemers nog onoverkomelijke stressmomenten. De kaarten op smartphones worden bovendien vaak nog te klein van omvang bevonden. De eerste ervaringen met tablets voldoen meer aan de verwachtingen. In de plantenwerkgroep zijn daar goede ervaringen mee opgedaan. Maar ja, planten vliegen dan ook niet weg.....

**Met medewerking van Jan Alewijn Dijkhuizen, Erik Ketting, Jaap Koekendorp, Hans en Marianne op den Dries, Wim Prins en Karel Rijsdijk.*

Bever gefotografeerd met cameraval

Van en over de werkgroepen

• Vogels

Het programma van de Vogelwerkgroep

Voor de vogelwerkgroep is nu de periode van veldwerk in volle gang. Er worden broedvogelinventarisaties gehouden op verzoek van Natuurmonumenten en het Zuid Hollands Landschap. We nemen deel aan twee onderzoeksprojecten. Het Quackgors wordt onderzocht op de gevolgen van het kierbesluit en het Groene Strand wordt in het kader van een groot biodiversiteitsproject geïnventariseerd. Naast al die onderzoeken hebben we in april een vogelcursus gegeven en worden er verschillende excursies georganiseerd (zie activiteitenlijst elders in dit blad). In mei hebben we onder andere wegens al dit soort bezigheden geen vergadering. Op 14 juni sluiten we het seizoen gezamenlijk af met een wandeling vanuit het bezoekerscentrum (aanvang 19:45 uur) waaraan iedereen kan deelnemen. Neem gerust vrienden en bekenden mee. Misschien zien we wel weer raven, net als vorig jaar.

Ondertussen werken we aan de voorbereidingen van het VWG-programma van volgend jaar. De vergaderdata staan al vast (13/9, 11/10, 8/11, 13/12, 10/1, 14/2, 13/3, 10/4, 12/6). Aan het programma van presentaties wordt ook al gewerkt. Tijdens de septembervergadering zullen we door Niek Koppelaar geïnformeerd worden over de beleidsvisie van het ZHL. In december komt een presentatie over de natuur in het algemeen en de vogels in het bijzonder in het Rotterdamse havengebied door Gary Bakker. Op Valentijnsdag staat op het programma: een systematische behandeling van de verschillende soorten piepers en hoe je die kan herkennen, voorbereid door Bert van Dijk en Henk de Boer. In april presenteert Albert de Jong de resultaten van het Sovononderzoek van 2019 – Jaar van de Wulp. Maar is de meest geschikte tijd voor de jaarlijkse oefening van vogelgeluiden, voorbereid door Hans op den Dries en Marja de Lange. En verder natuurlijk de vertoning van "foto's uit eigen doos" waarbij ieder VWG-lid zelf een aantal (vogel)foto's meeneemt. En er zijn plannen voor een avond "veren uit eigen doos", een praktijkavond verenonderzoek waarbij we met determinatiegidsen gezamenlijk aan de slag gaan om gevonden veren aan de juiste vogelsoort te koppelen. Het definitieve programma zal in de zomereditie van In de Branding komen te staan (en op de site uiteraard).

De vergaderingen van de vogelwerkgroep worden op vrijdagavond gehouden in het bezoekerscentrum Tenellaplas. Aanvangstijd 19:45 uur. Tijdens de vergaderingen zullen we tijd en aandacht besteden aan actuele zaken en na de pauze (rond 20:30/20:45 uur) hebben we diverse presentaties gepland die ook voor mensen buiten de werkgroep interessant kunnen zijn. Iedereen is van harte welkom.
Peter Vermaas

• Planten

Zomerprogramma plantenwerkgroep KNNV afdeling Voorne 2019

In de activiteitenkalender op onze website treft u het zomerprogramma van de plantenwerkgroep van de KNNV afdeling Voorne voor het jaar 2019 aan. We zijn er in geslaagd om in samenspraak met het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten en andere organisaties een interessant inventarisatieprogramma samen te stellen. Tijdens de inventarisaties worden alle in het gebied voorkomende planten genoteerd, en van de zeldzame en bijzondere soorten worden de coördinaten en de abundantie (talrijkheid) genoteerd. We streven er naar om elk gebied 3 keer te bezoeken om zo een compleet beeld van de plantengroei gedurende het seizoen te krijgen. De inventarisaties vinden op maandagavond plaats. We vertrekken om 19:00 uur vanaf het verzamelpunt, tenzij dit anders is aangegeven in het programma. Een link naar het verzamelpunt op Google maps vindt u op de website bij het programma van de plantenwerkgroep. Houd ook de website in de gaten voor eventuele wijzigingen in het programma. Wilt u een keer mee met een inventarisatie of wilt u lid worden van de plantenwerkgroep dan kunt u zich melden bij het verzamelpunt, u bent van harte welkom. Tijdens de inventarisaties wordt door leden van de plantenwerkgroep uitleg over wilde planten gegeven.
Namens de plantenwerkgroep,
Theo Hagendoorn, Wim Kleijburg, Frans Overes, Erik Ketting

Verlagen

Winterroofvogeltelling Voorne-Putten 2019,
door Hans op den Dries

Sperwer

Verlag van de ganzenexcursie van 19 januari,
door Tom van Wanum

Goudplevieren tijdens de ganzenexcursie

Vuilruimactie Beningerslikken, door Hans op

den Dries

Excursie Beversporen op de Quackaors. door

Gerrit Hijbeek

Tureluur

Vogelexcursie Plan Tureluur 10 maart, door
Jos Schreiner

Deze verslagen zijn, inclusief de foto's, te lezen op onze website onder "Excursie Verslagen"

Onder de loep

De boerenzwaluw, (*Hirundo rustica*, 19 cm lang)

door Gerda Hos

Midden februari was het prachtig weer en werd ik dan toch ook een keertje geveld door de griep. Dit jaar hebben we, door de aanschaf en opvoeding van een hondje, onze winterse fietstocht in een tropisch land overgeslagen en ziedaar de griep greep zijn kans. Toen de ergste ziekte-dagen over waren had ik af en toe de moed uit bed te komen en op een stoel in de keuken te gaan hangen. Gelukkig heb ik daar zicht op de tuin en mijn vogelvriendjes om me op te vrolijken en te vertellen dat het uiteindelijk wel weer goed zou komen met me! Stapje voor stapje ging het ook beter en heb ik zelfs buiten onder een deken van de zon kunnen genieten. Mijn lichaam kwam weer tot leven en ook de natuur was door de hoge temperaturen abrupt uit de winterslaap ontwaakt. Er bloeiden volop sneeuwkllokjes, krokussen etc. in de tuin, ons egeltje ontwaakte (bijvoeren!) en de padden begonnen aan de paddentrek. Eind februari werd zelfs het eerste kievitsei al gevonden. Nog nooit was er zo vroeg in het jaar een kievitsei gevonden. Echt genieten dus, al zei een stemmetje in mijn achterhoofd dat we dit wel op de een of andere manier zouden moeten bezuren. Want zo is het altijd in Nederland. Zo is het lente en zo is het weer herfst. Zeker in februari, maart en april. Toch verlangde ik ineens enorm naar de terugkeer van de zwaluwen. Het vrolijke gekwetter van de boerenzwaluw met zijn lange gevorkte staart (ezelsbruggetje: een boer

gebruikt een hooivork die erg lijkt op de staart van deze zwaluw), witte buik, roodbruine keel en voorhoofd en donkerblauwe rug geeft me het gevoel dat we de winter overleefd hebben en dat het vanaf nu beter wordt. Dit kleine vogeltje komt normaal gesproken pas in april, na een tocht van wel 10.000 km, vanuit Zuid Afrika terug naar Nederland. Ze zijn erg honk-vast en keren terug naar de oude nestplek in open stallen of gebouwen.

Altijd in de buurt van water en ze leven in een kolonie. Het is een broedvogel van het boerenland en in de volksmond zijn het bringers van de lente, blijdschap en geluk. Helaas is er ook een gezegde dat één zwaluw nog geen lente maakt. Maar goed, terug op het oude komvormige lemen nest moet dit door de vogeltjes eerst gerepareerd worden. Man en vrouw zoeken allebei een modderige plek om bouw materiaal te verzamelen en aan de renovatie te beginnen. Het vrouwtje heeft voor het mannetje met de langste staartveren (super aantrekkelijk!) gekozen en na de paring legt ze 4 tot 6 eitjes. Als alle eitjes gelegd zijn begint ze met broeden en na 2 weken komen de jongen uit het ei gekropen. Dan breekt er een hectische tijd aan voor pa en ma zwaluw, want al die keeltjes gillen constant om voedsel. De ouders zijn heel behendige vliegers en vangen in de vlucht heel veel insecten. Samen vangen ze wel 6000 insecten per dag om de jongen te voeren. Na ongeveer 3 weken verlaten de kleintjes het nest en begint het spannendste

deel van hun leven. Ze blijven nog wel een paar dagen bij en rond het nest, maar dan vliegen ze uit en moeten zelf insecten gaan vangen. Veel jonge zwaluwen sneuvelen helaas in deze periode. Pa en ma denken inmiddels al weer aan een volgend legsel en soms volgt er zelfs nog een derde nestje. Dat is maar goed ook want slechts 1 op de 5 boerenzwaluwen komt na de winter terug op de nestplaats. De rest sneuvelt door zandstormen of uitputting. En eenmaal terug in Nederland is het ook nog geen koek en ei, want er zijn steeds minder geschikte nestplaatsen (te schone stallen), tekort aan bouw materiaal (natte modder) en gebrek aan insecten door het gebruik van insecticiden en te weinig afwisseling in gewassen. Na de broedperiode zijn ze te vinden op telefoondraden (voor zover die er nog zijn) of dakranden. Daar maken deze luchtacrobaten zich op voor de terugreis naar Afrika. Het is dan inmiddels medio oktober geworden. Ze vertrekken meestal net iets later naar het zuiden dan de huizswaluwen. Maar laat ze eerst maar weer terugkomen naar Nederland. Ik kan niet wachten hun gezellige gekwetter in de lucht weer te horen. Want inmiddels ben ik hersteld van de griep en zoek heel het luchtruim af om de eerste zwaluw te kunnen spotten. Vogels kijken blijft toch een leuke hobby en zo is het maar net! Dus laat het mooie weer en de zwaluwen maar komen!

boerenzwaluw (tekening door Eveline van der Jagt)

BRIGGEMAN & JANSEN ADVOCATEN

**“RECHTSHULP IS
ONZE PASSIE”**

applicom[®]
BRANDPREVENTIE

Applicom Nederland B.V.

Rondweg 13 • 6515 AS Nijmegen

Postbus 6881 • 6503 GJ Nijmegen

T +31 (0)24 35 22 571

F +31 (0)24 35 22 579

E welkom@applicom.nl

I www.applicom.nl

- Advisering
- Producten
- Montage
- Onderhoud

Applicom is actief in alle disciplines van bouwkundige brandpreventie: advisering, inspectie, ontwikkeling, levering, montage, service en onderhoud. Applicom is VCA** - en al meer dan tien jaar ISO 9001-gecertificeerd.

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afd. Voorne
Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis
☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@voorne.knnv.nl

**Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!**

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam m v

Achternaam

Adres

Postcode

Woonplaats

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

